

Μακεδονικά

Τόμ. 4, Αρ. 1 (1960)

Δuo έγγραφα αφορώντα εις την Νέαν Μονήν Θεσσαλονίκης

Γ. Ι. Θεοχαρίδης

doi: [10.12681/makedonika.667](https://doi.org/10.12681/makedonika.667)

Copyright © 2014, Γ. Ι. Θεοχαρίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θεοχαρίδης Γ. Ι. (1960). Δuo έγγραφα αφορώντα εις την Νέαν Μονήν Θεσσαλονίκης. *Μακεδονικά*, 4(1), 315–351. <https://doi.org/10.12681/makedonika.667>

ΔΥΟ ΝΕΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΑΦΟΡΩΝΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΕΑΝ ΜΟΝΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατὰ πρόσφατον ἐπίσκεψιν εἰς Ἁγιον Ὄρος ἀνεύρομεν εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς ἱεράς μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας,¹ ὅπου φυλάσσονται, δύο ἀνέκδοτα ἐγγραφα, ἀφορῶντα εἰς τὴν Νέαν Μονὴν τῆς βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης. Περὶ τῆς μονῆς ταύτης ἐγράφησαν τελευταίως ἀρκετά,² οὕτως ὥστε τὰ δύο ταῦτα ἐγγραφα δὲν στεροῦνται ἐπικαιρότητος. Ἐν ἀναμονῇ ὅμως τῆς ἐπικειμένης ἐκδόσεως τοῦ δευτέρου τόμου τῶν ἐγγράφων τῆς Μ. Λαύρας³ θὰ χρησιμοποιήσωμεν ἐνταῦθα μόνον τὰς περὶ Νέας Μονῆς πληροφορίας τῶν δύο τούτων ἐγγράφων, χωρὶς νὰ προβάωμεν εἰς κανονικὴν καὶ ὀριστικὴν ἔκδοσιν αὐτῶν. Προηγουμένως ὅμως πρὸς κατατόπισιν τοῦ ἀναγνώστου πρέπει νὰ δώσωμεν μίαν συνοπτικὴν εἰκόνα τοῦ περὶ τὴν Νέαν Μονὴν ζητήματος καὶ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας.

Ἡ διὰ πρώτην φορὰν ἔκδοσις βυζαντινῆς πηγῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται μοναστήριον ἐν Θεσσαλονίᾳ κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα ὑπὸ τὸ ὄνομα Νέα Μονή, ἐγένετο εἰς τὰ ἀπὸ τοῦ 1862 ἐκδεδομένα *Acta patriarchatus Constantinopolitani* τῶν Miklosich - Müller. Ἐκ τούτων ἦτο ἤδη γνωστὴ ἀπὸ ἐτῶν ἢ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 14ου αἰῶνος γεννηθεῖσα ἕξις

¹ Χάρις εἰς τὴν καλωσύνην καὶ προθυμίαν τοῦ σοφοῦ βιβλιονόμου τῆς μονῆς γέροντος Παντελεήμονος Λαυριώτου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐκφράζομεν πλέον ἢ ἐκ καθήκοντος τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν.

² Θὰ δώσωμεν ἀμέσως κατωτέρω εἰκόνα τῆς περὶ τὴν μονὴν ταύτην σχηματισθείσης βιβλιογραφίας.

³ Ὁ πρῶτος τόμος, περιέχων τὰ μέχρι τοῦ ἔτους 1178 ἐγγραφα τῆς μονῆς, ἐξεδόθη, ὡς γνωστόν, ὑπὸ G. Rouillard - P. Collo m p, *Actes de Lavra. Tome Ier* (897 - 1178). Paris 1937, ὡς τόμος I. τῆς σειρᾶς: *Archives de l' Athos, publiées sous la direction de Gabriel Millet*, ἐν μέρει ἐκ τῶν φωτογραφιῶν τῆς ἀποστολῆς Millet τοῦ 1917 (καὶ ἐξ ἄλλων ἀντιγράφων). Μετὰ τὸν θάνατον τῆς κομίσσης Germaine Rouillard τὸν δευτέρον τόμον, περιέχοντα καὶ τὰ ἐγγραφα τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων, παρεσκεύασαν οἱ P. Lemerle καὶ N. Σ. Σβορώνος. Βλ. βιβλιοκρισίαν τοῦ πρώτου τόμου ὑπὸ Fr. Dölger, *Zur Textgestaltung der Lavra - Urkunden und zu ihrer geschichtlichen Auswertung. Byz. Zeitschrift* 39 (1939), σελ. 23 - 66.

μεταξὺ τῆς μονῆς Ἀκαπνίου καὶ τῆς Νέας Μονῆς Θεσσαλονίκης περὶ ἐνὸς κτήματος, λεγομένου Βολλάδα, καὶ περὶ τῶν ὑποστατικῶν, τὰ ὁποῖα εἶχε τοῦτο εἰς τὸ μέχρι σήμερον σφζόμενον χωρίον Κολινδρός.¹

Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ξέριδα ταύτην, τὸ 1405, τὴν Νέαν Μονὴν τῆς Θεσσαλονίκης ἐπεσκέφθη ὁ Ρῶσος προσκυνητῆς Ἰγνάτιος ὁ ἐκ Σμολένσκ, ἀλλ' ἢ ἐκδώσασα εἰς γαλλικὴν μετάφρασιν τὸ κείμενον τοῦ Ὀδοιπορικοῦ τοῦ Ἰγνατίου Mme B. de K h i t r o w ο παρῆφθειρε τὸ ὄνομα τῆς Νέας Μονῆς τοῦ ρωσικοῦ κειμένου εἰς Simonî.² Οὕτω παρεφθαρμένον εἰς τὸ ἀκατανόητον Simonî παρέλαβε τὸ ὄνομα τῆς μονῆς καὶ ὁ T a f r a l i εἰς τὴν Τοπογραφίαν του τῆς Θεσσαλονίκης, μὴ ἐλέγξας τοῦτο εἰς τὸ ρωσικὸν κείμενον, περιέργως δὲ μὴ λαβὼν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ πατριαρχικά γράμματα περὶ Νέας Μονῆς, τὰ ὁποῖα ἀσφαλῶς θὰ τὸν ὠδήγηον εἰς τὸ ὀρθόν.³ Οὕτω μέχρι τοῦ 1912 ὁ ἀγνοῶν τὰ περὶ Νέας Μονῆς πατριαρχικά γράμματα εἰς τὰ Acta Patriarchatus Constantinopolitani ἠγνοεῖ καὶ τὴν ὕπαρξιν ἀκόμη τοιαύτης μονῆς ἐν Θεσσαλονίᾳ κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα.

Τὸ 1912 πρῶτος ὁ ἀείμνηστος Σ π. Λ ά μ π ρ ο ς ἐσημείωσεν ἐκ νέου τὴν ὕπαρξιν κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα βυζαντινοῦ μοναστηρίου ἐν Θεσσαλονίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα Νέα Μονὴ ἐκδίδων ὀκτὼ ἐπιστολάς τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἰσιδώρου τοῦ Γλαβᾶ (1380 - 1384 καὶ 1387 - 1396), μεταξὺ τῶν ὁποίων τρεῖς ἀπηϋθύνοντο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς μοναχὸν τῆς ἐν λόγῳ μονῆς, τὸν Φιλόθεον τὸν Νεαμονίτην.⁴

Τὸ 1927 ἐκ τῆς ἐκδόσεως ἐγγράφων τῆς παρὰ τὰ σημερινὰ Βασιλικά τῆς Χαλκιδικῆς ἄλλοτε μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου τῶν Περιστερῶν, μετοχίου τῆς Μ. Λαύρας, ἀποκειμένων σήμερον εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Λαύρας, ἐπληροφορήθημεν ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου.⁵

Τὸ 1948 ἐμάθημεν περισσότερα περὶ τῆς Νέας Μονῆς ἀπὸ ἐν ἀφιερωτήριον γράμμα (ἐγγραφον δωρεᾶς) τοῦ ἔτους 1392, εὗρισκόμενον σήμερον εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Λαύρας καὶ ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ F r. D ö l g e r.⁶ Ἐκ τού-

¹ MM, II, σελ. 200 - 203 καὶ σελ. 518 - 520.

² Mme B. de K h i t r o w, Itinéraires russes en Orient. Genève 1889, p. 147.

³ O. T a f r a l i, Topographie de Thessalonique. Paris 1913, p. 199. Nr. 15.

⁴ Νέος Ἑλληνομνήμων 9 (1912), σελ. 353 - 391, Ἐπιστολαὶ τοῦ ἀγιατάτου Ἰσιδώρου, ἐπισκόπου Θεσσαλονίκης. Πρὸς Φιλόθεον Νεαμονίτην: σελ. 359, 363, 369.

⁵ Σ π. Λ α υ ρ ῖ ὄ τ ο υ, Ἐγγραφα τῆς μονῆς Περιστερῶν. Θεολογία 5 (1927), σελ. 266. Πρβ. Σ ω φ ρ. Ε ὑ σ τ ρ α τ ι ᾶ δ ο υ, Ἱστορικά μνημεῖα τοῦ Ἁθῶ. Ἑλληνικά 2 (1929), σελ. 379.

⁶ F r. D ö l g e r, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges. Textband, München 1948, Nr. 114. Privaturkunde (Stiftungsurkunde) des Demetrios Tziringes für das Kloster Nea Moni in Thessalonike vom Oktober 1392 (Archiv: Lavra).

τοῦ ἐξήχθησαν δύο νέα περὶ τῆς Νέας Μονῆς στοιχεῖα: α) ὅτι ἡ μονὴ ὑπῆρχε πρὸ τοῦ 1375 καὶ β) ὅτι ἠγούμενος αὐτῆς ὑπῆρξεν ἱερομόναχος τις Μακάριος, ἀποθανὼν πρὸ τοῦ 1392.

Τέλος τὸ 1952 ὁ Μιχ. Λάσκαρις κατέστησεν εἰς ἡμᾶς προσίτον τὸ κείμενον τοῦ Ἱγνατίου τοῦ ἐκ Σμολένσκ ἐκ τῆς ρωσικῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἀρσένιεφ καὶ μετὰ πιστῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως, διορθώσας τὸ παλαιὸν λάθος τῆς κυρίας Khitrowo καὶ τοῦ Tafrali καὶ πιστοποιήσας οὕτω τὴν διατήρησιν τῆς Νέας Μονῆς τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων ἀκόμη κατὰ τὸ 1405, ὅτε ἐπεσκέφθη τὴν Θεσσαλονίκην ὁ Ἱγνάτιος ὁ ἐκ Σμολένσκ.¹

Πάντα ὅμως ταῦτα, ὅσα ἐγνωρίζομεν μέχρι πρὸ τινος περὶ τῆς Νέας Μονῆς, ἦσαν βεβαίως ἀρκετὰ διὰ τὴν πιστοποίησιν τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα, ἀλλὰ δὲν ἐπῆρκον διὰ τὴν ἐξακριβώσιν οὔτε τοῦ ἀκριβοῦς χρόνου τῆς ἰδρύσεως τῆς μονῆς, οὔτε τοῦ ἰδρυτοῦ αὐτῆς, οὔτε τῆς ἀκριβοῦς θέσεώς της ἐν τῇ πόλει, οὔτε τῆς περαιτέρω κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν τύχης αὐτῆς. Τόσαι μόνον πληροφοροῖαι καὶ ἀκόμη περισσότεραι ὑπάρχουν διὰ πολλὰς ἄλλας, ἀγνώστους σήμερον, βυζαντινὰς μονὰς τῆς Θεσσαλονίκης (π.χ. διὰ τὰς μονὰς Ἰσαάκ, Ἀκαπνίου, Φιλοκάλλους κ.ἄ.), δὲν ἐπαρκοῦν ὅμως διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας τῶν μονῶν τούτων.

Τὴν περὶ τῆς Νέας Μονῆς Θεσσαλονίκης νεωτέραν ἔρευναν προεκάλεσεν ὁ Βασίλ. Λαοῦρδας παρασχὼν νεώστι νέα περὶ ταύτης στοιχεῖα. Οὗτος ἐδημοσίευσεν ἐκ τοῦ κώδικος Vatican. gr. 1107 τὰ σπουδαιότερα ἀποσπάσματα ἐξ ἐνὸς ἀνωτάτου καὶ μέχρι τοῦδε ἀνεκδότου ἐγκωμίου εἰς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Γαβριὴλ (1397 - 1416/9), τὸν διαδεχθέντα εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῆς πόλεως ταύτης τὸν πολὺν Ἰσίδωρον τὸν Γλαβάν.² Ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων τούτων κατεφάνη ὅτι ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐκ πατρὸς ἱερέως γεννηθεὶς Γαβριὴλ οὗτος ἀπεσύρθη ἔνωρις εἰς τὸ ἐντὸς τῆς πόλεως εὐρισκόμενον ἀσκητήριον τοῦ ἱερομόναχου Μακαρίου Χοῦμνου ὡς μαθητῆς αὐτοῦ. Συγκεντρωθέντων σὺν τῷ χρόνῳ περισσοτέρων μαθητῶν καὶ συνασκητῶν ὁ Μακάριος Χοῦμνος ἀπεφάσισε νὰ κτίσῃ μονὴν καὶ «τὸν κάλλιστον τῆς πόλεως τόπον ἀπολεξάμενος, ἔνθα δῆ ποτε καὶ βασιλεία ἰδρυτο, τοῖς μαθηταῖς διακαθαίρειν ἐδίδου».³ Τοῦτο

¹ Μιχ. Θ. Λάσκαρις, Ναοὶ καὶ μοναὶ Θεσσαλονίκης τὸ 1405 εἰς τὸ Ὀδοιπορικὸν τοῦ ἐκ Σμολένσκ Ἱγνατίου. Τόμος Κωνστ. Ἀρμενοπούλου. Ἐπιστ. Ἐπετ. Σχ. Νομ. καὶ Οἰκον. Ἐπιστ. Πανεπιστημ. Θεσσαλονίκης, τόμ. ΣΤ'. Θεσσαλονίκη, 1952, σελ. 318 καὶ σελ. 322/23.

² Βασίλειος Λαοῦρδας, Ὁ Γαβριὴλ Θεσσαλονίκης. Ἀθηνᾶ 56 (1952), σελ. 199 - 214. Τὸ πλεῖρον κείμενον τοῦ Ἐγκωμίου παρακληθεῖσα δημοσιεῖται εἰς τὸ τέλος τῆς ἐργασίας ἐκ τοῦ κώδ. Vatican. gr. 1107 ἢ Κα Λαοῦρδας Ὑνδίκα.

³ Λαοῦρδας, ἐνθ' ἄν. σελ. 204.

ἀπετέλεσεν, ὡς θὰ εἴπωμεν κατωτέρω, σπουδαίαν τοπογραφικὴν ἔνδειξιν διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς θέσεως τῆς μονῆς τοῦ Μακαρίου Χούμνου. Πρὸ τῆς συμπληρώσεως ὁμοῦ τῆς οἰκοδομήσεως τῆς μονῆς ὁ Μακάριος Χούμνος ἐκλήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου, ἀφήσας τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἡμιτελοῦς μονῆς του εἰς τὸν μαθητὴν του Γαβριήλ, ὅστις καὶ συνεπλήρωσε ταύτην μετὰ μεγάλης λαμπρότητος καὶ ἐπιτυχίας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρώτης πολιορκίας τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων (1383 - 1387) καὶ ὀλίγον πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως ὁ Γαβριήλ μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου καὶ ἐξελέγη πρῶτον μὲν ἡγούμενος τῆς μονῆς τῆς Χώρας καὶ γενικὸς ἐπόπτης ὅλων τῶν πατριαρχικῶν μονῶν, κατόπιν δὲ ἐπίσκοπος Χαλκηδόνος. Ἐπιστρέψας ἀργότερον ὡς Χαλκηδόνος εἰς Θεσσαλονίκην καὶ εἰς τὴν μονὴν του ἐγένετο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰσιδώρου Γλαβᾶ καὶ μετὰ πολλὰς ἀντιδράσεις μητροπολίτης Θεσσαλονίκης.

Ὁ ἀσχολούμενος κυρίως μὲ τὸ πρόσωπον τοῦ Γαβριήλ ἐκδότης τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ ἐγκωμίου δὲν ἐνδιεφέρθη διὰ τὴν ἐξακριβώσιν οὔτε τοῦ ὀνόματος τῆς μονῆς τοῦ Μακαρίου Χούμνου, οὔτε τῆς πιθανῆς θέσεως καὶ τοῦ χρόνου τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς, ἀφήσας ταῦτα ρητῶς εἰς ἄλλους.

Τὸ κενὸν τοῦτο συνεπλήρωσεν ὁ αἰδεσιμώτατος σοφὸς πατὴρ V. Laurent,¹ ὅστις ἀνακεφαλαίων καὶ συμπληρῶν τὰ περὶ Γαβριήλ ἀνεῦρε διὰ τῆς τεθλασμένης τὸ ὄνομα Νέα Μονὴ τῆς μονῆς τοῦ Μακαρίου Χούμνου· ἐκ συνδυασμοῦ δηλαδὴ τῶν πληροφοριῶν τοῦ ἐγκωμίου πρὸς τὰ πατριαρχικὰ ἔγγραφα, ὅπου κατὰ τὴν ἔριδα τῆς μονῆς τοῦ Ἀκαπνίου πρὸς τὴν Νέαν Μονὴν προτίσεται τῶν Νεαμονιτῶν ὁ ἐπίσκοπος Χαλκηδόνος ἀνεξηγήτου μέχρι τοῦδε παρουσίας ἐν Θεσσαλονίκῃ. Εἶναι πλέον σαφὲς ποῖος ἦτο ὁ Χαλκηδόνος (Γαβριήλ) καὶ ποῖον τὸ ὄνομα τῆς μονῆς τοῦ Μακαρίου Χούμνου (Νέα Μονή). Ὁ αἰδεσ. Laurent καθώρισεν ἐπίσης τὴν πιθανὴν θέσιν τῆς Νέας Μονῆς βάσει τῆς φράσεως τοῦ ἐγκωμίου «*ἵνα δῆποτε καὶ βασιλεία Ἰδρυτο*» ἐντὸς τοῦ τριγώνου Ἀψίδος Γαλερίου - Ἀγίας Σοφίας - Ἰπποδρομίου, εἰς τὴν θέσιν δηλαδὴ τῶν παλαιῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτορῶν τοῦ Γαλερίου, καὶ ἐδέχθη χονδρικῶς ὡς *terminum ante quem* τῆς ἰδρύσεως τῆς μονῆς τὸ 1382, διότι τὸ 1383 ἤρξισεν ἡ πολιορκία τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τὸ 1387 ὀλίγον πρὸ τῆς καταστροφῆς ὁ Γαβριήλ ἔφυγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ἐπειδὴ ὁμοῦ κατὰ τὴν δημοσίευσιν ταύτην τὸν αἰδεσ. Laurent διέφυγον πολλὰ ἐκ τῶν γνωστῶν περὶ Νέας Μονῆς πληροφοριῶν τῶν παλαιότερων πηγῶν καὶ ἐπειδὴ κατὰ ταύτην δὲν ἀπεδόθησαν πάντοτε τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι, διηγέρθη ἔτι πλέον τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐρευνητῶν

¹ V. Laurent, Le métropolitaine de Thessalonique Gabriel (1397 - 1416/19) et le couvent de la Née Monie. Ἑλληνικά 13 (1954), σελ. 241 - 255.

και δευτέρα περι Νέας Μονής δημοσίευσις¹ ελεγειρήσε να συγκεντρώση ὅ-
λας τὰς μέχρι τοῦδε γνωστὰς περι Νέας Μονής πληροφορίας τῶν πηγῶν και
να καθορίση, εἰ δυνατόν, ἀκριβέστερον τὸν χρόνον και τὴν θέσιν τῆς ἰδρύ-
σεως τῆς μονῆς. Τὰ συμπεράσματα ἐκ τῆς ἐρεῦνης ταύτης ἦσαν : α) ὅτι ἡ
Νέα Μονὴ τοῦ Μακαρίου Χούμνου ἰδρύθη μεταξὺ 1350 και 1375, περὶ τὸ
1360 πιθανῶς, και β) ὅτι δὲν σφίζεται αὕτη σήμερον, ἀλλὰ τὴν θέσιν τῆς
μόνης πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὸν γνωστὸν σήμερον χώρον τῶν ρω-
μαϊκῶν ἀνακτόρων και νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν θέσιν αὐτῆς εἰς ἑλληνικὴν, ἐν
τῷ χώρῳ τούτῳ κειμένην και ἐλευθέραν ἐπὶ Τουρκοκρατίας παραμείνασαν,
ἐκκλησίαν, διότι ἡ μονὴ ἐγένετο κατὰ τὰ φαινόμενα μετόχιον τῆς Μ. Λαύρας
και τὰ μετόχια μονῶν τοῦ Ἁθῶ ἐν τῇ πόλει δὲν ἐθίγησαν ὑπὸ τῶν Τούρ-
κων. Ὡς τοιαύτη ἐκκλησία ὑπεδείχθη μετὰ πολλῆς πιθανότητος ἡ σημερινὴ
Παναγούδα, ἡ ὁποία κεῖται ἐν μοναστηριακῷ χώρῳ, περιβάλλεται ὑπὸ πα-
ρεκκλησιῶν τοῦ 14ου αἰῶνος, εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὴν Παναγίαν και ἔμει-
νεν ἐλευθέρᾳ ἐπὶ Τουρκοκρατίας δι' ἄγνωστον μέχρι τοῦδε λόγον. Τὸ δεύ-
τερον τοῦτο συμπέρασμα ἀποδεικνύεται σήμερον ἐσφαλμένον, ὡς θὰ ἴδωμεν
κατωτέρω.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἄσχοκος L a u r e n t ἐπαγγέλθεν ἐπὶ τοῦ θέματος
μὲ σπουδαῖον πράγματι εὐρημα ἀνὰ χεῖρας, ἀνακαλύψας ἐκ τῶν καταλοί-
πων τοῦ L. P e t i t ἐν ἀντιγράφοις ἐκ τοῦ κώδ. 455 τοῦ Μετοχίου τοῦ
Παναγίου Τάφου ἔργα τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Νέας Μονῆς Μακαρίου Χούμνου.²
Εἶναι δὲ ταῦτα : Μία Ἰ π ο τ ῦ π ω σ ι ς, νουθεσία δηλαδὴ τοῦ Χούμνου
πρὸς τοὺς μαθητὰς του, ὅταν ἠτοιμάζετο νὰ ἀπέλθῃ κληθεῖς εἰς Κωνσταν-
τινούπολιν, μία Μ ο ν φ δ ῖ α, σταλεῖσα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ συνο-
δευτικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς τῆς Νέας Μονῆς, ἐπικήδειος δηλαδὴ
λόγος διὰ τοὺς ἐν τῷ μεταξὺ ἀποθανόντας ἀδελφοὺς τῆς μονῆς Γρηγόριον
και Ἀκάκιον, και μία Ἐ π ι τ ε λ ε ὑ τ ι ο ς ὁ μ ι λ ῖ α, ἥτοι ἡ διαθήκη
τοῦ Χούμνου. Τὰ ἔργα ταῦτα παρέχουν πολλὰς πληροφορίας διὰ τὴν πνευ-
ματικὴν προσωπικότητα τόσοσ τοῦ Μακαρίου Χούμνου, ὅσον και ἐνὸς ἐκά-
στου τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὡς και διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν τῆς Νέας
Μονῆς.

Τελευταίως και πάλιν ὁ αὐτὸς πατήρ L a u r e n t ἠσχολήθη με τὴν

¹ Γ. Ι. Θεοχαρίδου, Ἡ Νέα Μονὴ Θεσσαλονίκης. Μακεδονικά 3 (1955),
σελ. 334 - 352.

² V. L a u r e n t, Écrits spirituels inédits de Macaire Choumnos († c.
1382), fondateur de la «Nea Moni» à Thessalonique. Ἑλληνικά 14 (1955), σελ.
40 - 86. Ἐκ φωτογραφιῶν ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ κώδικος 455 τοῦ ἐν Κωνσταντινου-
πόλει Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου ἐδημοσίευσεν ὁ Β α σ ῖ λ. Λ α ο ῦ ρ δ α ς
εἰς τὸ περιοδικὸν «Γρηγόριος Παλαμᾶς» 38 (1955), σελ. 346 - 350 τὸ τέλος ὁμιλίας
τοῦ Μακαρίου Χούμνου. Αὕτη ἐξεφωνήθη μεταξὺ 1350 - 70 ἐν τῇ Νέᾳ Μονῇ και
τὸ τέλος αὐτῆς ἀποτελεῖ ἐγκώμιον εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον.

Νέα Μονή εἰς δημοσίευμα,¹ τὸ ὁποῖον εἶχεν οὗτος ἐτοιμάσει ἐν τῷ μεταξὺ πρὸ τῆς ἀναφερθείσης ἡμετέρας δημοσιεύσεως καὶ τὸ ὁποῖον ἀναθεωρήσας κατόπιν ταύτης ἤυρε σύμφωνον πρὸς τὰ κυριώτερα συμπεράσματα ἡμῶν, πλὴν δύο: α) δὲν δέχεται ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐγένετό ποτε μετόχιον τῆς Μ. Λαύρας, ἀλλ' ἐξηγεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ἔγγραφα τῆς πρώτης εὐρίσκονται σήμερον εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς δευτέρας ἐκ τῆς τυχαίας διασποράς τῶν μοναχῶν τῆς Νέας Μονῆς κατόπιν τῆς ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ 1430 καταλήψεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ β) δὲν θεωρεῖ πιθανὸν ὅτι ἡ Νέα Μονὴ κατεστράφη ἀργὰ ἐπὶ Τουρκοκρατίας δι' ἄγνωστον αἰτίαν καὶ συνεπῶς δὲν δέχεται τὴν ὑποδεικνυομένην θῆσιν αὐτῆς, ὅπου σήμερον ὁ ναὸς τῆς Παναγούδας, ἀλλὰ πιστεύει ὅτι αὕτη, ἐὰν δὲν κατεστράφη ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ 1430, ὑπάρχει ἀκόμη σήμερον καὶ μᾶς παρατηρεῖ ἀνεπίγνωτος. Εἶναι δηλαδὴ αὕτη εἰς ἐκ τῶν σφζομένων βυζαντινῶν ναῶν τῆς πόλεως. Δεδομένου ὅμως ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Laurent πρῶτος ἐτοποθέτησεν αὐτὴν εἰς τὸν χῶρον τῶν παλαιῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων καὶ ἐντὸς τοῦ τριγώνου Ἀψίδος Γαλερίου - Ἀγίας Σοφίας - Ἱπποδρομίου καὶ δεδομένου ἐπίσης ὅτι οὐδεὶς σήμερον βυζαντινὸς ναὸς σφύζεται ἐντὸς τοῦ χώρου τούτου, ἐν ἐκ τῶν δύο πρέπει νὰ συμβαίῃ, ἢ ὅτι ἡ ἀρχικὴ ὑπὸ τοῦ Laurent (καὶ ὑπ' ἡμῶν δυστυχῶς) τοποθέτησις αὐτῆς ἦτο ἐσφαλμένη παρὰ τὴν ἔνδειξιν τοῦ ἐγκομίου (ἵνα καὶ βασιλεία ἴδρυτο) ἢ ὅτι ἡ Νέα Μονὴ κατεστράφη πράγματι ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Οὕτως ἔχει σήμερον τὸ ζήτημα τῆς Νέας Μονῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἡ περὶ τὴν μονὴν σχηματισθεῖσα βιβλιογραφία. Εἰς ταῦτα θὰ προσθέσωμεν νῦν τὰ δύο νέα περὶ τῆς μονῆς ἔγγραφα καὶ θὰ ἐρευνήσωμεν τὰ περὶ ταύτης νέα στοιχεῖα αὐτῶν.

2. ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΕΓΓΡΑΦΟΝ

α) *Περιγραφή καὶ κείμενον.* Τὸ πρῶτον ἔγγραφον εἶναι μητροπολιτικὸν ἀντίγραφον *παραδοτικοῦ γράμματος* (δωρητηρίου ἔγγραφου) *τοῦ Ἀλεξίου Ἀγγέλου Καίσαρος* διὰ τὴν *Νέα Μονήν* Θεσσαλονίκης, γινόμενον ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης *Ἰσιδώρου* (τοῦ Γλαβά) (1380 - 1384 καὶ 1387-1396). (Πίν. Ι).

Εὐρίσκεται εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Μ. Λαύρας εἰς τὸ συρτάριον ὑπ' ἀριθ. 3 καὶ φέρει ἀριθμὸν καταλόγου 137.²

¹ V. Laurent, Une nouvelle fondation monastique des Choumnos: La Nea Moni de Thessalonique. Revue des Études Byzantines 13 (1955), p. 109 - 127.

² Εἰς τὸν χειρόγραφον κατάλογον τοῦ ἀρχείου, τὸν ὁποῖον ἐξέπρῃσεν ὁ φιλότιμος βιβλιονόμος τῆς μονῆς γέρων Παναγιώτης Λαυριώτης, σημειοῦ-

Εἶναι χάρτινον διαστάσεων 0,30 × 0,25 μ. καὶ ἐφθαρμένον εἰς τὰς δύο κατωτάτας ἀναδιπλώσεις αὐτοῦ. Συγκείμενον ἕξ ἐνὸς τεμαχίου καὶ ἀναδιπλωμένον τρεῖς ὀριζοντίως φέρεῖ ἐπὶ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς ἐπὶ τεμαχίου ἐπικολημένου χάρτου διὰ παλαιᾶς χειρὸς τὴν σημείωσιν: + ἴσον τοῦ γραμματος τοῦ καίσαρος τὸ διὰ τὸν Κολυδρόν. (Νεωτέρα σημείωσις ἐπὶ ἐτέρου ἐπικολημένου τεμαχίου χάρτου κατωτέρω: ἄχρηστον).

Εἶναι γραμμένον διὰ φαϊᾶς μελάνης εἰς γραφὴν τοῦ 14ου αἰῶνος μετὰ πολὺ ὀλίγων συντομογραφικῶν καὶ ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων. Ἡ ὑπογραφή τοῦ μητροπολίτου, γραμμένη διὰ παχειάς πέννας καὶ μαύρης μελάνης, παρουσιάζει τυποποιήσιν, χωρὶς νὰ ἀποτελῇ μ ο ν ο κ ο ν δ υ λ ι ἄ ν.

Τὸ πρωτότυπον ἔφερε τὴν ὑπογραφήν τοῦ Ἀλεξίου Ἀγγέλου Καίσαρος καὶ εἶχε παραδοθῆ εἰς τὸ Σκευοφυλάκιον τῆς Νέας Μοῆς, ἀλλὰ δὲν σφίζεται σήμερον εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Λαύρας, ὅπου τὸ ἀντίγραφον.

Τὸ ἀντίγραφον, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, εἶναι ἀνέκδοτον καὶ δὲν σημειοῦται ὑπὸ τοῦ πρ. Λεοντοπόλεως Σ ω φ ρ ο ν . Ε ὕ σ τ ρ α τ ι ἄ δ ο υ εἰς τὸν ἐκ τοῦ κώδ. Β κατάλογον τῶν ἐγγράφων τῆς Μ. Λαύρας (Ἱστορικὰ μνημεῖα τοῦ Ἄθω. Ἑλληνικά 2 [1929], σ. 379), ὅπου ὑπ' ἀριθ. ια' σημειοῦται ἄλλο παραδοτικὸν γράμμα (ἀφιερωτικὸν πρόσταγμα) τοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου Ἀγγέλου Καίσαρος διὰ τὴν Νέαν Μοῆν Θεσσαλονίκης.

Εἰς τὸ ἡμέτερον ἔγγραφον ὁ Ἀλέξιος Ἀγγελος Καίσαρ λόγῳ τῶν φιλικῶν αὐτοῦ σχέσεων τόσον πρὸς τὸν ἀποθανόντα ἠγούμενον τῆς Νέας Μοῆς Μακάριον Χοῦμμον, ὅσον καὶ πρὸς τὸν νῦν ἠγούμενον αὐτῆς Γαβριὴλ καὶ πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ μοναχοὺς καὶ θέλων νὰ βοηθήσῃ τὴν μονήν, δωρεῖται εἰς αὐτὴν ἐκ τῶν κτημάτων αὐτοῦ τὸ κάστρον τὸν Κολυδρόν εἰς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του καὶ εἰς μνημόνευσιν τοῦ ὀνόματός του. Κατέχων τὸ κάστρον τοῦτο διὰ χρυσοβούλλου τοῦ αυτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου καὶ τοῦ δεσπότη ἀδελφοῦ αὐτοῦ Θεοδώρου μὲ πλῆρες δικαίωμα διαθήσεως αὐτοῦ, παραδίδει τοῦτο εἰς τὴν Νέαν Μοῆν μὲ τὰ αὐτὰ δικαιώματα, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του, ἐπιφυλασσόμενος νὰ νύμηται τοῦτο ὁ ἴδιος, ἐφ' ὅσον ζῆ.

Ἴδου τῶρα τὸ κείμενον τοῦ ἐγγράφου :

+ Ἐπειδὴ εἶχομεν πρὸ καιροῦ ἀγάπην καὶ πληροφορίαν μετὰ τοῦ τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις καὶ καθηγουμένου ||² τῆς σεβασμίας βασιλικῆς καὶ π(α)τριαρχικῆς μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἐπικεκλημένης Νέας Μοῆς τοῦ κυροῦ ||³ Μακαρίου ἐκείνου τοῦ Χοῦμμον, ὡσαύτως πάλιν ἔχομεν(εν) καὶ μετὰ τοῦ νῦν ἐδρισκομένου τιμιωτάτου ἐν ἱερομο-

ται εἰς τὴν σελ. 21 ὑπὸ αἰξ. ἀριθ. 109, ὡς ἐξῆς: «Ἀλεξίου Ἀγγέλου Καίσαρος δωρητήριον γράμμα, δι' οὗ δωρεῖται εἰς τὴν Μοῆν τῆς Θεοτόκου, τὴν ἐπικεκλημένην Νέαν Μοῆν, «τὸ Κάστρον αὐτῶν τὸν Κολυδρόν». Ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἰσιδώρου ὅτι εἶναι ἴσον τοῦ πρωτοτύπου».

νάχοις και || ⁴ καθυγουμενου του κυρου Γαβριηλ και των λοιπων αλλων αδελφων και φρονιζουμεν και αγωνιζόμεθεν υπέρ αυστά ||⁵σεως και βελτιώσεως της τοιαύτης μονης, εφάνη μας καλόν και ηθελήσαμεν, να βοηθήσωμεν και εκ των κτη||⁶μάτων ημων μερικόν τι χάριν ψυχικης ημ(ων) σ(ωτη)ρί(ας) και μνημοσύνου ημ(ων) και παραδίδομεν τὸ κάστρον ημων τ(όν) Κολυδρ(όν), || ⁷ δεπερ εχομεν δι' ὀρκωμοτικῶν και χρυσοβούλλων παρὰ τοῦ κραταιοῦ και ἀγ(ίου) ημ(ων) αὐθ(έν)τ(ου) και βασιλέως κυρου Μανουηλ τοῦ Παλαιολ(ό)γ(ου) || ⁸ και παρὰ τοῦ ἀδελφου αὐτου τοῦ αὐθέντου ημ(ων), τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότου κυρου Θεοδώρου τοῦ Πορφυρογενήτου. Παρὰ||⁹δίδωμεν δὲ [τ]οῦτο πρὸς τὴν τοιαύτην θείαν μονήν τοῦ ἐπικρατεῖσθαι και δεσποζέσθαι ἐπ' αὐτῆς, καθὼς διαλαμβάνουσι || ¹⁰ τὰ ὀρκωμοτικά και χρυσοβούλλα των ἀγίων ημων αὐθεντων και βασιλέων, ὡς να ποιῶμεν) ἐπ' αὐτὸ ἤτοι ἂν βουλόμεθα, ἤγουν || ¹¹ πωλεῖν, χαρίζειν, προικίζειν, ἀνταλλάττειν, κληρονόμοις εἶναι και θείοις ναοῖς ἀφιερῶν. πλὴν νὰ εχωμεν τοῦτο || ¹² ἡμεῖς ἕως ἐφόρου της ζωῆς ημων, μετὰ δὲ τὸν θάνατον ημων νὰ τὸ ἐξη ἢ και πολλαχῶς δηλωθεῖσα σε(βα)σμί(α) Νέα Μονή κατὰ τελείαν || ¹³ δεσποτιαν και ἀναφαίρετον κυριότητα μετὰ πάσης της νομῆς και περιοχῆς αὐτου κατὰ τὰς περιλήψεις των προ||¹⁴ἀναφερθέντων ὀρκωμοτικῶν γραμμά(ων) και βασιλικῶν χρυσοβούλλων. ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγένετο και τὸ παρὸν παραδο(ικόν) || ¹⁵ ημων γράμμα και ἐπεδόθη ἐν τῷ σκευοφυλακειῷ της σεβασμί(ας) Νέας βασιλικῆς και π(ατ)ριαρχικῆς Μονῆς δι' ἀσφάλειαν || ¹⁶ μηνι Ἰαννουαρίῳ, Ἰν(δικτιῶν)ος ζης, διὰ γε τὸ βέβαιον ὑπεγράφει και διὰ της ἐμῆς χειρός: Ἐτχε και ὑπογραφήν τὸ + Ἀλέξιος || ¹⁷ Ἄγγελος ὁ Καῖσαρ :

Τὸ παρὸν ἴσον ἀντιβληθὲν και εὑρεθὲν κατὰ πάντα ἐξισάζον τῷ πρωτοτύπῳ αὐτου ὑπεγράφη και παρ' ημ(ων) :

|| ¹⁸ + Ὁ τ α π ε ι ν ὸ ς μ (η τ) ρ ο π ο λ ῖ τ (η ς) Θεσσαλονικησ Ἰσιδωροσ +

β) Χρονολόγησις : Τὸ ἔγγραφο εἶναι χρονολογημένον μόνον με μῆνα (Ἰανουάριον) και ἰδικτιῶνα (κ') και δὲν ἔφερον ἀπὸ κτίσεως κόσμου χρονολογίαν. Εἶναι ὅμως σχετικῶς εὐκόλον νὰ χρονολογηθῇ τοῦτο ἀπὸ ἐσωτερικὰ αὐτου τεκμήρια.

Εἰς αὐτὸ ὁ ἴδρυτής της Νέας Μονῆς Μακάριος Χουῦμος ἔχει ἤδη ἀποθάνει, ὁ μαθητῆς αὐτου Γαβριηλ εἶναι τώρα ἠγούμενος της μονῆς και ὁ Ἰσιδωρος Γλαβᾶς εἶναι ἤδη μητροπολίτης Θεσσαλονίκης. Τὸ φέρον λοιπόν

4 ἀγωνιζόμεθα

9 παραδίδομεν

12 ἕως ἐφ' ὄρου

16 Ἰανουαρίῳ

7 ὀρκωμοτικῶν

10 ὀρκωμοτικά

13 δεσποτεία

16 ὑπεγράφη

8 Πορφυρογεννήτου

10 εἰ τι ἂν βουλόμεθα

14 ὀρκωμοτικῶν

τὴν ἰδιοχείρον ὑπογραφὴν τοῦ μητροπολίτου ἀντίγραφον, εἴτε σύγχρονον εἴτε μεταγενέστερον τοῦ πρωτοτύπου, ἐγένετο ἀσφαλῶς μετὰ τὴν 25ην Μαΐου τοῦ 1380, χρονολογίαν, καθ' ἣν ὁ Ἰσίδωρος Γλαβᾶς ἀνήλθεν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῆς Ἑσσεαλονίκης.¹ Terminus λοιπὸν post quem τοῦ ἀντιγράφου ὁ μὴν Μάιος τοῦ 1380. Εἰς τὸ πρωτότυπον ὅμως, τὸ ὁποῖον ἀντιγράφει τὸ ἀντίγραφον, ὁ Μακάριος Χοῦμνος φέρεται ὡς πρὸ πολλοῦ ἀποθανῶν (πρβ. πρὸ καιροῦ... τοῦ κυροῦ Μακαρίου ἐ κ ε ἶ ν ο υ...). Ὁ Μακάριος Χοῦμνος ὅμως ἀπέθανε κατὰ τὸν V. Laurent εἰς τὸ τέλος τοῦ 1382 ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1383.² Terminus post quem λοιπὸν τοῦ πρωτοτύπου, ἐπομένως νῦν καὶ τοῦ ἀντιγράφου, τὸ ἔτος 1382. Ἡ δωρεὰ λοιπὸν πρὸς τὴν Νέαν Μοῆν καὶ τὸ σχετικὸν πρωτότυπον δωρητήριον ἔγγραφον ἐγένοντο μετὰ τὸ ἔτος 1382.

Τὸ ἀνυπέρβλητον νῦν χρονολογικὸν ὄριον, πρὸ τοῦ ὁποῖου ἐγένοντο ἡ δωρεὰ καὶ τὸ ἔγγραφον αὐτῆς, τὸν terminum ante quem, πρέπει νὰ μᾶς δώσῃ ἡ ζωὴ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Μακαρίου Χοῦμνου καὶ διαδόχου αὐτοῦ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Νέας Μοῆς, τοῦ Γαβριήλ. Οὗτος διαδεχθεὶς τὸν πρὸ τοῦ 1375 ἀναχωρήσαντα Χοῦμνον παρέμεινε ὡς ἡγουμένος τῆς Νέας Μοῆς καὶ μετὰ τὸ ἔτος 1382, κατὰ τὴν διάρκειαν δηλαδὴ τῆς πολιουρκίας τῆς Ἑσσεαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων (1383 - 1387), καὶ ἐγκατέλιπε τὴν πόλιν ταύτην ὀλίγον πρὸ τοῦ Ἀπριλίου 1387, ὅταν τὰ πράγματα ἦσαν ἀπελπιστικά καὶ ἐπέκειτο ἡ ἄλωσις τῆς πόλεως, ἥτις καὶ ἐγένετο τὸν Ἀπρίλιον 1387.³ Ἐν

¹ R. L o e n e r t z, O. P., Isidore Glabas, métropolitte de Thessalonique (1380 - 1396). Revue des Études Byzantines 6 (1948), σελ. 181 κέ. Αὐτόθι, V. L a u r e n t, Note additionnelle, σελ. 187 - 190. Τὰ κατὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἰσιδώρου Γλαβᾶ ἐξήτασαν παλαιότερον ὁ Σ π. Ἀ μ π ρ ο υ ς, Ἰσιδώρου μητροπολίτου Ἑσσεαλονίκης ὀκτὼ ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι. Νέος Ἑλληνομῆμον 9 (1912), σελ. 343 - 414, καὶ ὁ Ν. Α. Β ἔ η ς, Αἱ πασχάλιοι ἐπιγραφαὶ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Ἑσσεαλονίκης καὶ ὁ μητροπολίτης αὐτῆς Ἰσίδωρος Γλαβᾶς. Byz. - neugr. Jahrbh. 7 (1950), σελ. 140 - 160. Ὁ Ἰσίδωρος, κατὰ κόσμον Ἰωάννης Γλαβᾶς, γεννηθεὶς ἐν Ἑσσεαλονίῃ τὸ 1342, ἐγένετο μοναχὸς Ἰσίδωρος τὴν 11ην Ἀπριλίου 1375 καὶ μητροπολίτης Ἑσσεαλονίκης τὴν 25ην Μαΐου 1380. (L o e n e r t z, ἔνθ' ἄν. σελ. 181). Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1384 ὁ Ἰσίδωρος καθηρέθη διὰ πατριαρχικῆς πράξεως ὡς λάθρα ἐγκαταλιπὸν τὸ ποίμνιόν του κατὰ τὴν πολιουρκίαν τῆς Ἑσσεαλονίκης ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν (1383 - 1387). Τὸ 1387 ἀποκατεστάθη ἐπισήμως εἰς τὸ ἀξίωμα του, ἀπέθανε δὲ ὡς μητροπολίτης Ἑσσεαλονίκης τὴν 11ην Ἰανουαρίου 1396 (Β ἔ η, ἔνθ' ἄν. σελ. 145 καὶ 148. L o e n e r t z, ἔνθ' ἄν. σελ. 181). Διετέλεσε λοιπὸν μητροπολίτης Ἑσσεαλονίκης ἀπὸ Μαΐου 1380 μέχρι Σεπτεμβρίου 1384 καὶ ἀπὸ τοῦ 1387 μέχρις Ἰανουαρίου 1396. Ὁμιλίαι αὐτοῦ ἐξεδόθησαν τελευταίως ὑπὸ Β α σ. Λ α ο ὄ ρ δ α, Ἰσιδώρου ἀρχιεπισκόπου Ἑσσεαλονίκης, ὀμιλίαι εἰς τὰς εορτὰς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἑλληνικά. Παράρτημα 5. Ἑσσεαλονίῃ 1954.

² V. L a u r e n t, Œcrits spirituels etc., ἔνθ' ἄν. σελ. 49.

³ V. L a u r e n t, Une nouvelle fondation etc., ἔνθ' ἄν. σελ. 113.

τῶ μεταξὺ καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως ὁ ἀπὸ ἐτῶν καὶ πρὸ τοῦ 1375 ἀπουσιάζων πρῶτος ἰδρυτὴς τῆς μονῆς Μακάριος Χούμνος ἦλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως νὰ θανατώσῃ τὸ ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ του Γαβριὴλ ἀποπερατωθῆν καὶ φημιζόμενον ἔργον του καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ μαθητοῦ του.¹ Πρώτη λοιπὸν περίοδος, καθ' ἣν ὁ Γαβριὴλ διέτελεσεν ἡγούμενος τῆς Νέας Μονῆς, ἦτο ἀπὸ τῆς ἀποπερατώσεως τῆς μονῆς καὶ μετὰ τὴν ἀποδημίαν τοῦ Χούμνου (πρὸ τοῦ 1375) μέχρις ὀλίγον πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1387. Ὁ Γαβριὴλ ὄμως ἐπέστρεψεν εἰς Θεσσαλονίκην πρὸ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1394 καὶ μετὰ βραχεῖαν πάλιν ἀπουσίαν εἰς Κωνσταντινούπολιν διώκησε τὴν Νέαν Μονὴν ὡς ἡγούμενος αὐτῆς μέχρι τῆς ἀναρρήσεώς του εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῆς Θεσσαλονίκης τὸ θέρους τοῦ 1397.² Δευτέρα λοιπὸν περίοδος, καθ' ἣν ὁ Γαβριὴλ διέτελεσεν ἡγούμενος τῆς Νέας Μονῆς, ἦτο ἀπὸ τοῦ 1393 μέχρι τοῦ θέρους τοῦ 1397. Τὸ ζήτημα εἶναι εἰς ποίαν ἐκ τῶν δύο τούτων περιόδων ἀναφέρεται ἡ δωρεὰ καὶ τὸ ἔγγραφο. Τὸ ἀκριβὲς ἔτος τῆς δωρεᾶς μᾶ; δίδει ἡ ἑβδόμη Ἰνδικτιῶν τοῦ ἔγγραφου. Ἀπὸ τοῦ 1382 (terminus post quem) μέχρι τοῦ 1397 (terminus ante quem), δεκαπενταετίαν ἀκριβῶς, ἡ ἑβδόμη Ἰνδικτιῶν πίπτει εἰς τὸ ἔτος 1384.³ Ἡ δωρεὰ λοιπὸν καὶ τὸ ἔγγραφο ἐγένοντο τὸν Ἰανουάριον τοῦ ἔτους 1384, κατὰ τὴν πρώτην δηλαδὴ περίοδον τῆς διοικήσεως τῆς Νέας Μονῆς ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ, τὸ δὲ ἀντίγραφον ἡμῶν μεταξὺ τῆς χρονολογίας ταύτης καὶ τῆς 11ης Ἰανουαρίου τοῦ 1396, ἡμερομηνίας τοῦ θανάτου τοῦ ὑπογράφαντος τὸ ἀντίγραφον μητροπολίτου Ἰσιδώρου. Εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι τὸ ἀντίγραφον δὲν εἶναι σύγχρονον τοῦ ἔγγραφου, διότι ὁ μητροπολίτης ἐκφορᾶται κατὰ τρόπον δεικνύοντα ὅτι ἀντέγραφε παλαιὸν ἔγγραφο (πβλ. *εἶχε καὶ ὑπογραφὴν Ἀλέξιος Ἄγγελος ὁ Καίσαρ*), καὶ ὅτι ἐγένετο περὶ τὸ 1394 δι' ὠρισμένης δικαστικῆς ἀνάγκης τῆς μονῆς. Ποῖα ἦσαν αἱ ἀνάγκαι αὐταὶ θὰ ἴδωμεν ἀμέσως κατωτέρω.

γ) *Ἡ ἔρις μεταξὺ τῶν μονῶν Ἀκαπνίου καὶ Νέας Μονῆς.* Εἶναι

¹ V. Laurent, *Écrits spirituels etc.*, ἐνθ' ἄν. σελ. 48/9. Τοῦ αὐτοῦ, *Une nouvelle fondation etc.*, ἐνθ' ἄν. σελ. 113 καὶ σημ. 2.

² V. Laurent, *Le métropolitaine de Thessalonique Gabriel etc.*, ἐνθ' ἄν. σελ. 246/7. Τοῦ αὐτοῦ, *Une nouvelle fondation etc.*, ἐνθ' ἄν. σελ. 119. Τὸ γράμμα τοῦ πατριάρχου Ἀντωνίου τοῦ Ἰαν. 1394 δεικνύει ὅτι ὁ Γαβριὴλ εἶχεν ἐπιτρέψει εἰς Θεσσαλονίκην πρὸ τῆς χρονολογίας ταύτης.

³ Bl. V. Gardhause, *Griechische Palaeographie*. 2 Aufl. II Band. Leipzig 1913, p. 495. H. Lietzmann, *Zeitrechnung*. Berlin - Leipzig 1934 (Samml. Götschen Nr. 1085), σελ. 55. Ἡ προηγουμένη ἡ Ἰνδικτιῶν πίπτει πρὸ τοῦ 1382 (τὸ 1369) καὶ ἡ ἐπομένη μετὰ τὸ 1396 (τὸ 1399). Gardhause, ἐνθ' ἄν. σελ. 495. Lietzmann, ἐνθ' ἄν. σελ. 54 καὶ σελ. 55.

γνωστά τὰ πατριαρχικά γράμματα περὶ τῆς ἔριδος μεταξὺ τῶν μονῶν Ἀκαπνίου καὶ Νέας Μοῆς τῆς Θεσσαλονίκης.¹

Εἰς τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1394 ὁ πατριάρχης Ἀντώνιος² γράφει πρὸς τὸν μητροπολίτην Χαλκηδόνος, ὁ ὁποῖος δὲν ὀνομάζεται εἰς τὸ γράμμα, ἀλλ' ἐμφανίζεται ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Νεαμονιτῶν.³ Ἡμεῖς γνωρίζομεν νῦν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Γαβριήλ, τοῦ ἡγουμένου τῆς Νέας Μοῆς, ὅστις τὸ 1393 ἐπανῆλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Θεσσαλονίκην φέρων τὸν τίτλον τοῦ Χαλκηδόνος.

Ὁ πατριάρχης παραγγέλλει εἰς τὸν Γαβριήλ καὶ τοὺς Νεαμονίτας νὰ ἀποδώσουν εἰς τὴν μονὴν Ἀκαπνίου τὸ κτῆμα αὐτῆς, τὴν Βολλάδα, τὸ ὁποῖον οὗτοι κατεκράτουν, μετὰ τῶν δικαιωμάτων ἐξ ἐνοικιάσεων καὶ ἐπικαρτείας (μορτῆς καὶ νομῆς),⁴ τὰ ὅποια τοῦτο εἶχεν εἰς τὸ χωρίον τὸν Κολυδρόν, κτῆμα τῆς Νέας Μοῆς.⁵ Τὸ κτῆμα τοῦτο, τὴν Βολλάδα, εἶχον ἀποσπάσει ἀπὸ τῆς μονῆς Ἀκαπνίου οἱ Τοῦρκοι καὶ γῦν κατεκράτουν τοῦτο οἱ Νεαμονίται.⁶

Τοῦ γράμματος τούτου τοῦ πατριάρχου εἶχε προηγηθῆ καὶ ἄλλη ἀλληλογραφία, ὡς μαρτυρεῖ ὁ πατριάρχης λέγων: «... καὶ ἐγράψαμεν, ὅπερ ἐγράψαμεν, πρὸς τὴν σὴν ἱερότητα...»,⁷ καί: «... ἡμεῖς οὖν καὶ ἀπὸ τῆς ἀναφορᾶς τῶν Ἀκαπνιωτῶν καὶ ἀπὸ μαρτυρίας ἀξιολόγων καὶ ἀπὸ τοῦ γράμματος τοῦ εὐτυχιστάτου Καίσαρος, ὅπερ ἐποίησεν ἐπὲρ αὐτῶν, καὶ τὸ μέγιστον ἀπὸ τῶν γραμμάτων τῶν σῶν ἀναμφιβόλως βεβαιωθέντες ὅτι τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Ἀκαπνίου ἐνὶ τὸ κτῆμα τοῦτο...»⁸.

Ὁ αὐτὸς πατριάρχης καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον (Ἰαν. 1394) γράφει καὶ πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης (Ἰσίδωρον Γλαβᾶν) περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως καὶ παραγγέλλει εἰς αὐτὸν νὰ καταστήσῃ τοὺς Νεαμονίτας, ἐὰν δὲν συμμορφωθῶν, ἀργοὺς καὶ ἀκοινωνήτους κατὰ τὴν συνοδικὴν ἀπό-

¹ Τὰ κείμενα αὐτῶν ἐν MM, II, σελ. 200, σελ. 202 καὶ σελ. 518.

² Ἀντώνιος ὁ Δ'. Ἐπατριάρχευσε δὲς, 1389 - 1390 καὶ 1391 - 1397. Βλ. Μ. Ι. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες, σ. 448 καὶ σελ. 449.

³ MM, II, σελ. 200: «...ἐνὶ δίκαιον, ὅτι κατέχτε τοῦτο (τὸ κτῆμα δηλ.) ὑμεῖς οἱ Νεαμονίται...».

⁴ Μορτῆς καὶ νομῆς. Βλ. Fr. Dölger, Aus den Schatzkammern etc., ἐνθ' ἀν. Nr. 102, 25 Bem. u. Nr. 57, 7 Bem.

⁵ MM, II, σελ. 201: «...λέγομεν καὶ ἀποφαινόμεθα καὶ παρακελεύομεθα συνοδικῶς, ὡς ἂν ἀπολύσῃτε τὸ κτῆμα, τὴν Βολλάδα, μετὰ πάσης, ἣν ἐλάβετε, μορτῆς καὶ τῆς νομῆς, ἣν εἶχεν εἰς τὸ ὑμέτερον χωρίον τὸν Κολυδρόν καὶ παραλάβωσι τοῦτο οἱ Ἀκαπνιώται...».

⁶ MM, II, 200: «...τοῦτο μόνον οὐνάγεται παρὰ τῶν σῶν γραμμάτων, ὅτι ἐπεὶ οἱ Τοῦρκοι ἀπέσπασαν τοῦτο ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου (τοῦ Ἀκαπνίου δηλ.) ἐνὶ δίκαιον, ὅτι κατέχτε τοῦτο ὑμεῖς οἱ Νεαμονίται;...».

⁷ MM, II, 200.

⁸ MM, II, 201.

φασιν. Ὁ μητροπολίτης, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ γράμματος, ὑπερήσπισε τὸ δίκαιον τῶν Ἀκαπνιωτῶν,¹ ἀλλὰ ἡ ὑπεράσπισίς του δὲν ἔφθασε μέχρι τὸ σημεῖον να γράψῃ περὶ αὐτοῦ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον.²

Ἐπὶ τῆς ὑπάρχουσας πατριαρχικῆς γράμματος περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ὁκτὼ ἔτη ἀργότερον. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1401 ὁ πατριάρχης Ματθαῖος³ γράφει πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν Γαβριήλ, τὸν ἠγούμενον τῆς Νέας Μονῆς, ὅστις τὸ θέρος τοῦ 1397 διεδέχθη τὸν ἀποθανόντα τὸ 1396 Ἰσιδώρον Γλαβᾶν. Ὁ πατριάρχης ἀναφερόμενος εἰς τὴν προηγουμένην ἀλληλογραφίαν τῶν προκατόχων ἀμφοτέρων περὶ τῆς ὑποθέσεως τῶν Ἀκαπνιωτῶν ἀγανακτεῖ, διότι μετὰ δικταεῖαν ὀλόκληρον κατακρατεῖται ἀκόμη τὸ κτῆμα τῶν Ἀκαπνιωτῶν, καὶ θέτει τελεσιγραφικῶς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης ὑπὸ ἀφορισμὸν, ἔαν καὶ τώρα δὲν συμμορφωθῆ, κατηγορῶν αὐτὸν καὶ δι' ἄλλην κατακράτησιν, ἐνὸς βιβαρίου (ἰχθυοτροφείου) τῆς μονῆς τοῦ Προδρομοῦ. Οἱ Προδρομηνοὶ, ἐκδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκ τῆς μονῆς τῶν, εἶχον καταφύγει εἰς τὴν μονὴν Ἀκαπνίου.⁴

Ταῦτα εἶναι μέχρι σήμερον γνωστὰ ἐκ τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων περὶ τῆς ξριδος μεταξὺ τῶν μονῶν Ἀκαπνίου καὶ Νέας Μονῆς. Τὸ ἀντίγραφον τοῦ δωρητηρίου ἐγγράφου τοῦ Καίσαρος φαίνεται ὅτι ἐγένετο ὑπὸ τῆς μονῆς κατὰ τὴν ξριδα ταύτην, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐχρηιάσθη να προσκομισθῶν ὅλοι οἱ σχετικοὶ πρὸς τὰ ἀμφισβητούμενα κτήματα τίτλοι, διὰ τὰ μὴ χαθῆ ἢ φθαρῆ τὸ πρωτότυπον.

¹ MM, II, 202: «...οἱ Ἀκαπνιωταὶ γράφουσι καὶ ἀναφέρουσι εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ εὐχαριστοῦσι τῇ σῇ ἱερότητι, ὅτι βοηθεῖς αὐτοῖς πολλὰ εἰς τὸ δίκαιον αὐτῶν...».

² Α Ὑ Τ Ο Θ Ι: «...ἡ ἱερότης σου γοῶν οὐδὲλως ἔγραψας περὶ τῆς ὑποθέσεως πῶς ἔχει, ὁ δὲ ἱερώτατος μητροπολίτης Χαλκηδόνος ἔγραψε καὶ ἀνέφερε λεπτομερῶς τὴν ὑπόθεσιν...».

³ Ματθαῖος ὁ Α'. Ἐπατριάρχευσεν ἀπὸ 1397-1410. Βλ. Μ. Ι. Γ ε δ ε ὦ ν, Πατριαρχικοὶ πίνακες, σελ. 457.

⁴ MM, II, 518: «...πρὸ χρόνων ἔγραψεν ὁ ἀγιώτατος καὶ ἀοιδίμος πατριάρχης ἐκεῖνος, ὁ κῆρ Ἀντώνιος, καὶ ἀπαξ καὶ δις καὶ πρὸς σὲ καὶ πρὸς τὸν μακαριώτατον ἐκεῖνον μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, κῆρ Ἰσιδώρον, περὶ τοῦ τῶν Ἀκαπνιωτῶν κτήματος, τῆς Βολλάδος, καὶ ἀντέγραψας καὶ ἀπελογήθης ἐκεῖνφ...». Α Ὑ Τ Ο Θ Ι, 518: «...ἐξ ἐκείνου οὖν μέχρι τῆς σήμερον ὁκτὼ καὶ ἐπέκεινα χρόνοι παρῆλθον καὶ κατέχεται, ὡς ἀρτίως ἐπληροφορήθημεν, τὸ ἀλλότριον παρὰ τῆς σῆς ἱερότητος, ὡς καὶ πρότερον...». Α Ὑ Τ Ο Θ Ι, 519: «...ἀργίαν παντελῆ πάσης ἀρχιερατικῆς ὑπηρεσίας ἐκφωνοῦμεν κωιδ τῆς σῆς ἱερότητος, εἰ μὲν ἐν τοῖς ζῶσιν ἐβρεθῆς, εἰρήνης γενομένης, λόγον ἀποδόσης ονοδικῶς περὶ τούτων ἐνταῦθα...ἐμάθομεν ὅτι καὶ βιβάριον τῶν Προδρομηνῶν λαβὼν ἦνωσας τοῖς τῆς ἐκκλησίας βιβαρίοις...». Α Ὑ Τ Ο Θ Ι, 520: «...διὸ παρακελευόμεθα... ἵνα ἀποδῆς τοῖς τοῦ Ἀκαπνίου μοναχοῖς τό τε κτῆμα αὐτῶν, τὴν Βολλάδα, μετὰ καὶ τῆς μορτῆς καὶ τῶν εἰσοδημάτων... καὶ τὴν νομήν, ἣν εἶχε τὸ τοιοῦτον κτῆμα, τὸν Κολυδρόν, ὁμοίως ἀποδῆς καὶ τοῖς πρῶην μὲν Προδρομηνοῖς νῦν δὲ Ἀκαπνιώταις... τὸ βιβάριον αὐτῶν...».

δ) **Ἐπιτομή Ἰωάννου Ὁυρεσι Παλαιολόγου**. Εἰς τὸ πρῶτον πατριαρχικὸν γράμμα ῥητῶς ὁμολογεῖται ὅτι τὸ χωρίον «Κολυδρός» τὸ 1394 ἀνῆκεν ἀναμφισβητήτως εἰς τὴν Νέαν Μοῆν (πβλ. καὶ τῆς νομῆς, ἣν εἶχεν εἰς τὸ ὄμεινον χωρίον τὸν Κολυδρόν). Ἐκ τοῦ ἡμετέρου ἐγγράφου ἡμεῖς τώρα γνωρίζομεν ποῖος καὶ πότε ἐδώρησεν εἰς τὴν Νέαν Μοῆν τὸ κάστρον τὸν Κολυδρόν. Ὁ δωρητής, Ἰωάννης Ὁυρεσι Παλαιολόγος, εἶναι ὁ γνωστὸς διοικητὴς τῆς Θεσσαλίας, ὁ καῖσαρ Ἰωάννης Ἀγγελος ὁ Φιλανθρωπηνός. Οὗτος κατεστάθη καῖσαρ τῆς Μεγαλοβλαχίας (Θεσσαλίας), ὡς βεβαιούται νῦν καὶ ἐκ τῆς χρονολογήσεως τοῦ ἡμετέρου ἐγγράφου, πρὸ τοῦ 1384 καὶ διώκει τὴν χώραν κατὰ παραχώρησιν τοῦ Ἰωάννου Οὔρεσι Παλαιολόγου (ἢ Ἰωάννου Δούκα), ὅστις ἀπεσύρθη ἐνωρίς εἰς τὸν μοναχικὸν βίον ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰωάσαφ. Ὁ Ἰωάννης Οὔρεσι Παλαιολόγος (ὁ πολλακίς συγγεόμενος ὡς μοναχὸς Ἰωάσαφ πρὸς τὸν ἄλλον μοναχὸν - βασιλέα Ἰωάσαφ, τὸν Ἰωάννην τὸν Καντακουζηνόν), εἶχε κληρονομήσει τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως παρὰ τοῦ πατρὸς του Συμεῶν Οὔρεσι, τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ τοῦ τσάρου Στεφάνου Δουσάν.¹

Ὁ καῖσαρ Ἰωάννης Ἀγγελος ἀπέθανε πρὸ τοῦ 1392 καὶ εἰς τὴν διακυβέρνησιν τῆς Θεσσαλίας τὸν διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Μανουὴλ Ἀγγελος Φιλανθρωπηνός.² Πράγματι, ἡμεῖς εἶδομεν ὅτι ἡ δωρεὰ τοῦ Ἀλεξίου Ἀγγέλου θὰ ἴσχυε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δωρητοῦ. Τὸ 1394 δὲν ζῆ πλέον ὁ Ἀλέξιος Ἀγγελος, ἀφοῦ τὸ χωρίον ὁ Κολυδρός εἰς τὸ ἀνωτέρω ἀναφροθὲν πρῶτον πατριαρχικὸν γράμμα εἶναι πλέον κτήμα τῆς Νέας Μοῆς.

Ἡ δωρεὰ αὐτοῦ πρὸς τὴν Νέαν Μοῆν ἐγένετο τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1384 ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὡς δεικνύει ἡ φράσις τοῦ δωρητηρίου ἐγγράφου: «...ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν παραδοτικὸν ἡμῶν γράμμα καὶ ἐπεδότη ἔν τῷ σκευοφυλακείῳ τῆς ... Νέας...

¹ Βλ. Μ. Θ. Λάσκαρι, Ναοὶ καὶ μοναὶ Θεσσαλονίκης τὸ 1405 κλ., ἐνθ' ἀν. σελ. 337, ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία. Ὁ Ἰωάννης Οὔρεσι Παλαιολόγος εἶχεν ἀναλάβει τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἤδη τὸ 1381. Βλ. Ν. Α. Βέη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μονῶν τῶν Μετεώρων. Βυζαντίς Α' (1909), σελ. 236δ. A. Verkiö's T. H. Pappadopoulos, Versuch einer Genealogie der Palaeologen (1259-1453). Diss. München 1938, Nr. 42, S. 26/7. Ὁ Ἀλέξιος Ἀγγελος Φιλανθρωπηνός εἶναι καῖσαρ Θεσσαλίας ἀσφαλῶς τὸ 1384, ὅτε ὑπογράφει τὸ ἡμέτερον ἐγγράφον, καὶ λίαν πιθανῶς καὶ πρὸ τοῦ ἔτους τούτου. Περὶ τοῦ βυζαντινοῦ οἴκου τῶν Φιλανθρωπηνῶν βλ. συγκεντρωμένην βιβλιογραφίαν παρὰ P. Lemerle, Actes de Kutlulus. Archives de l'Athos II. Paris, 1946, p. 127. Βλ. τελευταίως R. Lœnertz, O. P., Un prostagma perdu de Theodore Ier Paléologue regardant Thessalonique (1380/82?). Ἐν Ἐπ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπ. 25 (1955), 170 - 172, ἰδίως σελ. 172 σημ. 1.

² Βλ. Λάσκαρι, ἐνθ' ἀν. σελ. 337 καὶ σημ. 2. R. Lœnertz, Un prostagma etc., σελ. 172 σημ. 4.

Μονῆς...». Ὁ ἰδιοχείρως ὑπογράψας τὸ πρωτότυπον τοῦ δωρητηρίου ἐγγράφου καίσαρ Ἀλέξιος Ἀγγελος εὐρίσκετο λοιπὸν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1384 εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Τὴν ἐποχὴν ὅμως ταύτην ἡ πόλις ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Εἶχεν ἀρχίσει ἡ μεγάλη πρώτη πολιορκία τῆς Θεσσαλονίκης (1383· 1387) ὑπὸ τοῦ βεζίρου τοῦ Μουράτ Α' Χαϊρεντίν - πασᾶ, ἣτις κατέληξεν, ὡς γνωστὸν, εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1387. Ἡ ἀρχὴ τῆς πολιορκίας ταύτης δὲν ἔχει καθορισθῆ ἀκριβῶς. Πιστεύεται ὅτι ὁ Χαϊρεντίν - πασᾶς ἐκινήθη κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης ἀμέσως μετὰ τὴν κατὰληψιν τῶν Σερρών τὴν 19ην Σεπτεμβρίου 1383.¹ Ἡ παρουσία τοῦ καίσαρος Ἀλεξίου Ἀγγέλου ἐν Θεσσαλονίκῃ ἔχει λίαν πιθανῶς σχέσιν πρὸς τὰς παρασκευὰς τοῦ Μανουὴλ Β' διὰ τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως.²

Ἡ σχέσις τοῦ καίσαρος Ἀλεξίου Ἀγγέλου πρὸς τὴν Νέαν Μοῆν μαρτυρεῖται καὶ ἀλλαχόθεν. Τὸ 1388, δηλαδὴ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης, πρὸς τὸν καίσαρα τοῦτον εἰς Θεσσαλίαν ἐμφανίζεται καταφυγὼν ὁ Φιλόθεος ὁ Νεαμονίτης. Εἰς ὄρισμὸν τοῦ καίσαρος Ἀλεξίου Ἀγγέλου τοῦ 1388, σχετικὸν πρὸς διένεξιν τῶν μοναχῶν τοῦ Μετεώρου καὶ τοῦ Στύλου, λέγεται: «...ἐκλήτευσαν τῇ βασιλεῖα μου προκαθημένης μετὰ τῶν πανευγενεστάτων ἀρχόντων αὐτῆς, συμπρόντος καὶ τοῦ ἀπὸ τῆν Θεσσαλονίκην τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς κ̅υ̅ρ Φιλοθέου τοῦ Νεαμονίτου...».³ Πρόκειται λίαν πιθανῶς περὶ τοῦ αὐτοῦ Φιλοθέου τοῦ Νεαμονίτου, πρὸς τὸν ὁποῖον μετὰ τῶν ἐτῶν 1384· 1387 ἀπευθύνει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τρεῖς ἐπιστολάς ὁ ἑκεῖ καταφυγὼν μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ἰσιδώρος ὁ Γλαβᾶς.⁴ Ἄλλωστε ὁ αὐτὸς Καῖσαρ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1389 προσέβη καὶ εἰς ἄλλην δωρεὰν πρὸς τὴν Νέαν Μοῆν. Ἐχομεν «ἕτερον ἀφιερωτικὸν πρόσταγμα τοῦ αὐοιδίμου Ἀλεξίου Ἀγγέλου τοῦ Καίσαρος», διὰ τοῦ ὁποῖου δωρεῖται εἰς τὴν Νέαν Μοῆν τὸ ἐντὸς τῆς Θεσσαλονίκης κείμενον μονύδριον τῆς ἁγίας μεγαλομάρτυρος Φωτίδος.⁵

¹ P. Charanis, Les Βραχέα Χρονικά comme source historique. Byzantion 13 (1938). Tom. I, p. 360. R. Lœneritz, Manuel Paléologue et Démétrius Cydonès. Échos d' Orient 36 (1937), p. 479.

² Βλ. R. Lœneritz, Un prostagma etc., σελ. 171.

³ Μ. Α. Βέη, Σερβικά καὶ βυζαντικά γράμματα Μετεώρου. Βυζαντις Β' (1910 - 1912), σελ. 25.

⁴ Βλ. Σπ. Λάμπρου, Ἐπιστολαὶ τοῦ ἀγιωτάτου Ἰσιδώρου ἐπισκόπου Θεσσαλονίκης. Νέος Ἑλληνομνήμων Θ' (1912), σελ. 359 κέ. Βασ. Λαοῦρδα, Ἰσιδώρου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης ὁμιλία εἰς τὰς εορτὰς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἑλληνικά. Παράρτημα 5. Θεσσαλονίκη 1954, σελ. 75 (Ἐπίμετρον). Τὸν ἀδελφὸν τῆς Νέας Μοῆς Φιλόθεον συναντῶμεν παλαιότερον εἰς τὴν ὑποτύπωσιν τοῦ Χούμνου ὀλίγον πρὸ τῆς ἀποδημίας τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Νέας Μοῆς. Βλ. V. Lœneritz, Écrits spirituels inédits de Macaire Choumnos etc., ἐνθ' ἄν. σελ. 61 καὶ σελ. 62.

⁵ Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ V. Lœneritz, Une nouvelle fondation monastique

Εἶναι βεβαίως φανερόν ὅτι ὁ Καῖσαρ τοῦ 1394, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἔριδα μεταξὺ Ἀκαπνιωτῶν καὶ Νεαμονιτῶν ἔγραφεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ὑπὲρ τῶν Ἀκαπνιωτῶν (πρβ. καὶ ἀπὸ τοῦ γράμματος τοῦ εὐτυχεστάτου Καίσαρος), δὲν εἶναι ὁ ἡμέτερος Ἄλέξιος Ἄγγελος, ὁ ἀποθανὼν πρὸ τοῦ 1392, ἀλλὰ, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ἡδὴ ὁ Μ. Λάσκαρις,¹ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξίου Μανουὴλ Ἄγγελος Φιλανθρωπηνός, ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἄλέξιον εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Θεσσαλίας καὶ πιθανῶς καταφυγὼν εἰς Θεσσαλονικίην μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1393.²

Ὁ δωρητὴς Ἄλέξιος Ἄγγελος Καῖσαρ λέγει ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἐγγράφῳ τοῦ 1384 ὅτι τὸ κάστρον τὸν Κολυδρὸν «ἐχομεν δι' ὀρκομοτικῶν καὶ χρυσοβούλλων παρὰ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν ἀθθέντου καὶ βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου καὶ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ ἀθθέντου ἡμῶν, τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότη κυροῦ Θεοδώρου τοῦ πορφυρογενήτου...» (ἀνωτ. στ. 10·13). Εἰς τὸ χιαστὸν τοῦτο σχῆμα τοῦ λόγου δὲν φαίνεται σαφῶς ὅτι τὸ κάστρον ἐδόθη εἰς αὐτὸν κατ' ἀρχὰς διὰ προσταγμάτων τοῦ δεσπότη Θεοδώρου Παλαιολόγου, ἡ δὲ δωρεὰ αὕτη ἐπεκυρώθη ἀργότερον διὰ χρυσοβούλλου τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου. Τοῦτο καταφαίνεται σαφέστερον εἰς τὸ δεύτερον ἐγγράφον, εἰς τὸ «ἔτερον ἀφιερωτικὸν πρόσταγμα» τοῦ αὐτοῦ Καίσαρος, πρὸς τὴν Νέαν Μονήν, τοῦ 1389, ὅπου λέγεται: «...δι' ὀρκομοτικῶν προσταγμάτων τοῦ ἁγίου ἡμῶν ἀθθέντου, τοῦ υἱοῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν ἀθθέντου καὶ βασιλέως, δεσπότη κυροῦ Θεοδώρου τοῦ πορφυρογενήτου, εὐεργετήθη πρὸς ἡμᾶς κατὰ λόγον γονικότητος τὸ ἐν τῷ τῆς Θεσσαλονίκης μονύδριον, τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τῆς ἁγίας μεγαλομάρτυρος Φωτίδος... ἐσῶτερον δὲ πάλιν διὰ περισσοτέρων ἐπικύρωσιν αὐτοῦ εὐεργετήθημεν θεῖον καὶ προσκνητὸν χρυσοβούλλου λόγον τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν ἀθθέντου καὶ βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου, βεβαιοῦντα καὶ ἐπικυροῦντα τὴν δι' ὀρκομοτικῶν προσταγμάτων περίληψιν...».³ Ἀμφότερα λοιπὸν τὰ δωρηθέντα πρὸς αὐτὸν κτήματα, τὸ κάστρον τοῦ Κολυδρῶν καὶ τὸ μονύδριον τῆς ἁγίας Φωτίδος, ὁ δωρούμενος νῦν ταῦτα πρὸς τὴν Νέαν Μονὴν Καῖσαρ εἶχεν ἀποκτήσει διὰ προσταγμάτων τοῦ δεσπότη Θεοδώρου τοῦ Παλαιολό-

des Choumnos: La Nea Moni de Thessalonique. REB 13 (1955), p. 129 (Appendice). Φέρει τὸν ἐπίτιτλον: «Ἐτερον ἀφιερωτικὸν πρόσταγμα τοῦ ἀοιδίμου Ἀλεξίου Ἀγγέλου τοῦ Καίσαρος». Ὁ αἶδς. Laurent, αὐτόθι, σελ. 129, σημ. 1, δὲν δέχεται ὅτι τὸ «ἔτερον» ἀναφέρεται εἰς προηγουμένην ἄλλην δωρεάν τοῦ αὐτοῦ Καίσαρος πρὸς τὴν μονήν. Νῦν ἀποδεικνύεται τὸ ἐναντίον.

¹ Ναοὶ καὶ μοναὶ Θεσσαλονίκης τὸ 1405 κλ., ἐνθ' ἄν. σελ. 337.

² Μ. Θ. Λάσκαρις, ἐνθ' ἄν. σελ. 338 καὶ σημ. 1.

³ V. L a u r e n t, Une nouvelle fondation etc., ἐνθ' ἄν. σελ. 129 στ. 4 κέ. καὶ στ. 11 κέ. (Appendice).

γου, τὰς δὲ δωρεὰς ταύτας τοῦ Θεοδώρου ἐπεκύρωσεν ἀργότερον ὁ αὐτοκράτωρ ἀδελφός του Μανουὴλ Παλαιολόγος.

Ὁ τρίτος υἱὸς οὗτος τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ε΄ Παλαιολόγου (1341 - 1391) καὶ ἀδελφός τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου (1391 - 1425), ὁ Θεόδωρος Α΄ Παλαιολόγος, ὁ πορφυρογέννητος,¹ ἐγένετο εἰς τὴν Πελοπόννησον δεσπότης τοῦ Μυστρᾶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1382,² ἀποθανὼν ἐκεῖ τὸ 1407.³ Αἱ δωρεαὶ λοιπὸν αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀλέξιον Ἄγγελον ἐγένοντο ἀσφαλῶς πρὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1382, ὅποτε ὁ Θεόδωρος ἀφίκετο εἰς Πελοπόννησον. Ἐκτὸς τούτου πρὸ τῆς ἀφίξεώς του εἰς Πελοπόννησον ὁ Θεόδωρος Παλαιολόγος πρέπει νὰ διετέλεσεν ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα δεσπότης Θεσσαλονίκης, διὰ τὰ δύναται νὰ δωρίξῃ διὰ δεσποτικῶν προσταγμάτων (πρβ. δι' ὀρκωμοτικῶν προστάγματος τοῦ... δεσπότου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ πορφυρογεννήτου...) μονύδριον καὶ κάστρον, κείμενα τὸ μὲν ἐν τῇ πόλει τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ δὲ ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῆς.⁴ Κατὰ τὸν Χαλκοκονδύλην, πράγματι, ὁ Θεόδωρος Παλαιολόγος, μεταβαίνων εἰς Πελοπόννησον, ἵνα ἀναλάβῃ τὸ Δεσποτᾶτον τοῦ Μυστρᾶ,⁵ συνηντήθη ἐν Θεσσαλονίχῃ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Μανουὴλ καὶ ἐγένετο ἐκεῖ μετ' αὐτοῦ ἡγεμῶν τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας.⁶ Ἡ ἀρχὴ τοῦ Θεοδώρου ἐν Θεσσαλονίχῃ διήρκεσεν, ὡς φαίνεται, ὀλίγους μῆνας μόνον πρὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1382, ἀφοῦ προορισμὸς αὐτοῦ ἦτο ἡ Πελοπόννησος, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἀφίκετο τὸ φθινόπωρον τοῦ 1382, ἡ δὲ καθυστέρησις αὐτοῦ εἰς Θεσσαλο-

¹ Βλ. A v e r k i o s T h. P a p a d o p u l o s, Archim., Versuch einer Genealogie der Palaeologen. Diss. München 1938, Nr. 85 (σελ. 56).

² R. L o e n e r t z, Pour l'histoire du Péloponnèse au XIVe siècle (1382 - 1404). Études Byzantines I (1943), σελ. 155 καὶ σελ. 161/3.

³ P a p a d o p u l o s, Genealogie etc., ἐνθ' ἄν. σελ. 56. L o e n e r t z, ἐνθ' ἄν. σελ. 156.

⁴ Ὁ Θεόδωρος προωρίζετο ὡς δεσπότης Θεσσαλονίκης ἀπὸ τοῦ 1376. Βλ. R. L o e n e r t z, Un prostagma etc., σελ. 170 καὶ σημ. 2. Α ὕ τ ὄ θ ι, σελ. 172, ἡ παρουσία τοῦ Θεοδώρου ἐν Θεσσαλονίχῃ δὲν θεωρεῖται ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν προσταγμάτων.

⁵ Τὰ γεγονότα ἐκτίθενται παρὰ L o e n e r t z, Pour l'histoire etc., σελ. 161 - 166.

⁶ Χ α λ κ ο κ ο ν δ Ὑ λ η Ι, Βόνν. σελ. 52, 2 - 5: «...ἕστερον μέντοι Θεόδωρον τὸν παῖδα αὐτοῦ ἐπιπέμπων (ὁ Ἰωάννης ὁ Ε΄) εἰς Πελοπόννησον, τελευταίων τῶν τοῦ Καντακουζηνῶ παιδῶν ἐν Σπάρτῃ, ἐγένετο ἐν τῇ Θέσμῃ (= Θεσσαλονίχῃ) σὺν τῷ ἀδελφῷ Ἐμμανουήλῳ καὶ αὐτὸν τε τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας ἡγεμόνα...». Τὸν μέλλοντα δεσπότην Θεσσαλονίκης ὑπαινίσσεται καὶ ὁ Μανουὴλ εἰς τὸν ἐπικήδειον λόγον του διὰ τὸν τὸ 1407 ἀποθανόντα ἀδελφόν του Θεόδωρον, λέγων: «...ὀμνύοντες μὲν τοῦ στρατηγοῦ, ὀμνύοντες δὲ τῶν ἐκκρίτων, ἐκείνων (τὸν Θεόδωρον δηλ.) σὺν εἰς τὴν αὐτοῦ παραπέμψαι ἀρχὴν ἣν δὲ ἡ μητροπόλις Μακεδονίας καὶ πόλις ἄλλα...». (P. Gr. 156, στήλ. 200).

νίκην ὀφείλεται ἕως εἰς τὰς ἐν τῷ μεταξὺ γενομένης ἐν Πελοποννήσῳ τα-
ραχὰς μεταξὺ τοῦ νομιμόφρονος πρὸς τὴν Κωνσταντινουπόλιν προσωρινοῦ
δεσπότη τοῦ Μυστρᾶ Ματθαίου Καντακουζηνοῦ καὶ ἐνὸς εὐεργετηθέντος
σφετεριστοῦ καὶ ἐπαναστάτου υἱοῦ του.¹

Αἱ δωρεαὶ λοιπὸν τοῦ δεσπότη Θεσσαλονίκης Θεοδώρου πρὸς τὸν
Ἀλέξιον Ἄγγελον ἐγένοντο λίαν πιθανῶς τὴν ἄνοιξιν ἢ τὸ θέρος τοῦ 1382.
Ἐπεκυρώθησαν δὲ αὐταὶ διὰ χρυσοβούλλων ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου
πρὸ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1384, ὁπότε ὁ Ἀλέξιος Ἄγγελος προβαίνει εἰς
τὴν μετὰ θάνατον παραχώρησιν τοῦ κάστρου τοῦ Κολυδροῦ πρὸς τὴν Νέαν
Μοῆν καὶ ἀναφέρει ἐν τῷ δωρητηρίῳ αὐτοῦ ἐγγράφῳ ὡς τίτλον ἰδιοκτη-
σίας τὸ σχετικὸν ἐπικυρωτικὸν χρυσοβούλλον τοῦ Μανουὴλ. Ὁ Μανουὴλ
Παλαιολόγος, συναυτοκράτωρ τοῦ πατρὸς του Ἰωάννου τοῦ Ε' ἀπὸ τοῦ ἔ-
τους 1373, εἶχε τὸ δικαίωμα, καὶ πρὶν γίνῃ μόνος αὐτοκράτωρ τὸ 1391,
νὰ ἐκδίδη χρυσοβούλλα, ὅπως τὸ ἐν λόγῳ πρὸ τοῦ 1384 ἐκδοθὲν διὰ τὸν Ἀ-
λέξιον Ἄγγελον.² Φαίνεται λοιπὸν ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ
δεσπότη Θεσσαλονίκης Θεοδώρου διὰ Μυστρᾶν τὸ φθινόπωρον τοῦ 1382
ὁ Ἀλέξιος Ἄγγελος ἐξήγησε καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκη παραμέ-
νοντος καὶ ἀπὸ τοῦ 1382 - 1387 διοικητοῦ αὐτῆς συναυτοκράτορος Μανουὴλ
ἐπικύρωσιν δι' αὐτοκρατορικῶν χρυσοβούλλων τῶν διὰ δεσποτικῶν μόνον
προσταγμάτων γενομένων πρὸς αὐτὸν δωρεῶν.

Ποῖος ἦτο ὁ λόγος τῶν δωρεῶν τούτων δὲν εἶναι φανερόν, ἐκτὸς βε-
βαίως τοῦ γενικοῦ λόγου τῆς συγγενείας τοῦ οἴκου τῶν Παλαιολόγων πρὸς
τὸν οἶκον τῶν Φιλανθρωπηνῶν. Ἡ ἀγχιστεία αὕτη εἶναι παλαιὰ καὶ χρο-
νολογεῖται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ ἐκ τῆς ἀδελφῆς του Μαρίας ἀνεψιὸς
τοῦ Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγου (1259 - 1282) Μιχαὴλ Ταρχανειώτης (1240 -
1284) ἔλαβεν ὡς σύζυγον, ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς, κόρην τοῦ ναυάρχου Ἀ-
λεξίου Δούκα τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ.³ Ὁ δὲ Ἰωάννης Οὐρρεσις ἢ Δούκας Πα-

¹ Βλ. L o e n e r t z, Pour l'histoire etc., σελ. 162.

² Βλ. D ö l g e r, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges. A. Die Kaiserurkunden, σελ. 22. Τὴν δυνατότητα ἐκδόσεως αὐτοδυνάμου χρυσοβούλλου ὑπὸ συναυτοκράτορος παραδέχεται ὁ Dölger ἐν L a u r e n t, Une nouvelle fondation etc., σελ. 122, σημ. 5. Περὶ Μανουὴλ ὡς συναυτοκράτορος ἀπὸ τοῦ 1373 βλ. D ö l g e r, ἐν BZ 31 (1931), σελ. 22. Πρβ. F r. D ö l g e r, Das byzantinische Mitkaisertum in den Urkunden. BZ 36 (1936), 123 - 145. Ἄνευτώθη τελευταίως ἐν F r. D ö l g e r, Byzantinische Diplomantik. Buch - Kunstverlag Ettal. 1956, σελ. 102 - 129. Πρβ. καὶ τὴν εὐστοχον παρατήρησιν τοῦ R. L o e n e r t z, Un prostagma etc., σελ. 170, σημ. 1, ὅπου ὑποδεικνύεται ὁ ἰδιαιτερός χα-
ρακτηρὶς τῆς πολιτικῆς τοῦ Μανουὴλ Β' κατὰ τὴν περίοδον 1382 - 1387.

³ P a r a d o p u l o s, Genealogie Nr. 24. Ἐκτοτε συνεχίζονται αἱ ἐπιγα-
μιαί μεταξὺ τῶν δύο οἴκων. Φιλανθρωπηνούς συγγενεῖς τῶν Παλαιολόγων βλ. παρὰ Ἀ θ ἡ ν α γ ὄ ρ α, μητροπ. Παραμυθίας, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ βυζαντινοῦ

λαιολόγος, αποχωρήσας τὸ 1381 ὡς μοναχὸς Ἰωάσαφ εἰς τὸν μοναχικὸν βίον, παρεχώρησε τὴν ἀρχὴν τῆς Θεσσαλίας ἀσφαλῶς εἰς συγγενῆ του, εἰς τὸν Ἀλέξιον Ἀγγελὸν Φιλανθρωπητὸν.

Ταῦτα δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν διὰ τὸν δωρητὴν καίσαρα Ἀλέξιον Ἀγγελὸν καὶ διὰ τὰς πρὸς τὴν Νέαν Μονὴν δωρεὰς αὐτοῦ. Ἀπομένει νὰ ἴδωμεν τὸ δεύτερον νέον ἔγγραφον περὶ Νέας Μονῆς.

3. ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΓΓΡΑΦΟΝ

α) *Περιγραφή καὶ κείμενον.* Τὸ δεύτερον ἔγγραφον εἶναι ἰδιωτικὸν γράμμα (μισθωτήριον συμβόλαιον) τοῦ *Κωνσταντίνου Μαγκλαβίτου* πρὸς τὴν *Νέαν Μονὴν* Θεσσαλονίκης τοῦ *Μαΐου 1432*, ὑπογραφόμενον καὶ ὑπὸ τοῦ πρωτονοταρίου Θεσσαλονίκης *Μανουὴλ τοῦ Χωνειάτου*, ὡς μάρτυρος. (Πίν. II).

Εὑρίσκεται εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Μ. Λαύρας, εἰς τὸ συρτάριον ὑπ' ἀριθ. 12 καὶ ἐντὸς δέματος ἄλλοτε 81 ἔγγράφων, κατὰ τὸ πλεῖστον τουρκικῶν, φέροντος τὸν ἀριθμὸν 81, νῦν ὅμως διαχωρισθὲν φέρει τὸν ἀριθμὸν 282.¹

Εἶναι χάρτινον, διαστάσεων $0,23 \times 0,30$ μ., ἔξ ἐνὸς τεμαχίου συγκείμενον καὶ ἄνευ σημαντικῶν φθορῶν. Φέρει τὸν σταυρὸν τῆς προταγῆς μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Κωνσταντίνου Μαγκλαβίτου (σίγνον) εἰς τὸ τέλος κάτω δεξιὰ καὶ ὄχι ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κειμένου δεξιὰ ἢ ἀριστερά. Ἡ ὑπογραφή εἶναι ἰδιοχειρὸς μετὰ μεγαλύτερα γράμματα καὶ διαφέρουσα τῆς γραφῆς τοῦ κειμένου εἰς τὴν γραφὴν τοῦ α καὶ β, ἐνῶ δεξιὰ ὑπάρχουν τρεῖς σταυροὶ πρὸ τῶν ἐλλειπόντων ὀνομάτων μὴ παρουσιασθέντων μαρτύρων καὶ τὸ ἔγγραφον συνεπῶς εἶναι πρωτότυπον.

Εἰς τὸ ἀριστερὸν κάτω ἄκρον τοῦ ἔγγραφου εὑρίσκεται ἐντὸς ἐλικώσεων *μ ο ν ο κ ο ν δ υ λ ι ᾶ ς* ἢ δυσκόλως ἀναγινωσκομένη ὑπογραφή τοῦ ὡς μάρτυρος συνυπογράψαντος πρωτονοταρίου Θεσσαλονίκης *Μανουὴλ τοῦ Χωνειάτου*.² Εἰς τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν τοῦ ἔγγραφου παλαιὰ χεῖρ

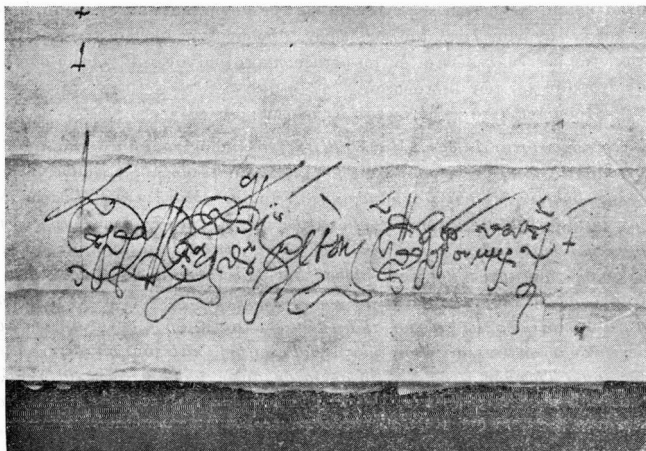
οἴκου τῶν Φιλανθρωπητῶν. Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, τόμ. Α', τευχ. Δ'. Ἐν Ἀθήναις 1929, σελ. 7 κέ. (τοῦ ἀνατόπου).

¹ Εἰς τὸν χειρόγραφον κατάλογον τοῦ ἀρχείου τῆς Μ. Λαύρας, τὸν συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ φιλοπόνου γέροντος Παντελεήμονος Λαυριώτου, ἐσημειοῦτο εἰς τὴν σελ. 59 ὡς δέμα 81 ἔγγράφων κατὰ τὸ πλεῖστον τουρκικῶν. Διαχωρισθὲν ὑφ' ἡμῶν ἐπρόκειτο νὰ λάβῃ νέαν ἀρίθμωσιν. Κατὰ νεώτερον δὲ πληροφορίαν ἐκ τῆς ἱερᾶς μονῆς Μ. Λαύρας τὸ ἔγγραφον ἐν τῷ αὐτῷ συρταρίῳ φέρει νῦν τὸν ἀριθμὸν 282.

² Εἰς τὴν ἀποκρυπτογράφησιν, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ἀπελπιστικῶς δυσαναγνώστου ὑπογραφῆς τοῦ πρωτονοταρίου Μανουὴλ πολῦτιμος ὑπῆρξεν ἡ βοήθεια τοῦ φίλου καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἡμῶν κ. Α. Πολίτου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐκφράζομεν εὐχαριστίας καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης. Σημειώτεον ἐν παρόδῳ ὅτι ἡ μο-

ἐσημείωσε: τὸ γράμμα τοῦ Μαγκλαβίτου διὰ τὸ τζυμιλαρεῖον + εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Εἶναι γραμμένον διὰ μαύρης μελάνης εἰς γραφὴν τῆς ἐποχῆς με' ὀλίγας σχετικῶς συντομογραφίας καί, δι' ἰδιωτικὸν ἔγγραφο, ἄνευ σχεδὸν δημογραφικῶν σφαλμάτων. Ἡ ὑπογραφή τοῦ μάρτυρος Μανουὴλ καὶ αἱ ἐλικώσεις τῆς μονοκονδυλιᾶς αὐτῆς εἶναι χαραγμέναι διὰ λεπτοτέρας πέννας. (Εἶκ. 1).

Εἶκ. 1. Ἡ ὑπογραφή διὰ μονοκονδυλιᾶς τοῦ πρωτονοταρίου Θεσσαλονίκης Μανουὴλ τοῦ Χωνειάτου.

νοκονδυλιᾶ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ πρωτονοταρίου Θεσσαλονίκης Μανουὴλ ὁμοιάζει εἰς τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν στοιχείων αὐτῆς πρὸς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν φέρει τὸ πρῶτον ἐκ τῶν δύο ἐγγράφων τῆς μονῆς Διονυσίου, τῶν δημοσιευθέντων ὑπὸ Εὐθymiου Διονυσιάτου - Στ. Π. Κυριακίδου, "Ἐγγραφα τῆς ἱερᾶς μονῆς Διονυσίου ἀφορῶντα εἰς ἀγνώστους ναοὺς τῆς Θεσσαλονίκης. Μακεδονικά Γ' (1935), σελ. 365. Εἰς τὸ ἔγγραφο τοῦτο τῆς μονῆς Διονυσίου, τοῦ ἔτους 1415, ἡ μονοκονδυλιᾶ δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἀναγνωσθῆ, ἐξεφράσθη ὁμως ἡ ὑπόνοια, ὅτι πρόκειται περὶ ὑπογραφῆς μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ὁπότε ἐτίθετο τὸ ἐρώτημα, ἐὰν πρόκειται περὶ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1415 μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Γαβριὴλ ἢ περὶ νέου, ἀγνώστου μέχρι τοῦδε, μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, παρεμβαλλομένου μεταξὺ τοῦ Γαβριὴλ τούτου καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Συμεῶνος. (Διονυσιάτου - Κυριακίδου, ἐνθ' ἄν. σελ. 372). Εἰς ἀμφοτέρας ὁμως τὰς ὑπογραφάς, τὸσον εἰς τὸ ἔγ-

Καθ' ὅσον γνωρίζομεν, εἶναι ἀνέκδοτον καὶ δὲν σημειοῦται ὑπὸ τοῦ πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρον. Εὐστρατιάδου εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐγγράφων τῆς Μ. Λαύρας (Ἱστορικά μνημεῖα τοῦ Ἁθῶ, Ἑλληνικά 2 [1929], σελ. 333 κέ.).

Εἰς αὐτὸ ὁ Κωνσταντῖνος Μαγκλαβίτης ἐξήτησε καὶ ἔλαβεν ὑπὸ ἐκμίσθωσιν ἐργαστήριον παραγωγῆς λινελαίου, κείμενον ἐν Θεσσαλονίκῃ εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ καὶ ἀνήκον εἰς τὴν Νέαν Μονὴν, ἐκμισθούμενον δὲ μέχρι τότε εἰς τινα Τοῦρκον. Ὑπόσχεται νὰ προβῇ εἰς βελτιώσεις τοῦ ἐργαστηρίου, πληρώνων ὡς ἐνοίκιον εἰς τὴν μονὴν κατ' ἔτος ὀκτὼ ὑπέρπυρα καὶ ἓν λαγίνιον λινελαίου ὡς δῶρον, θεωρουμένης ἀκύρου τῆς ἐκμισθώσεως, ἐὰν δὲν ἐκπληρῶνται ἐν τῷ μεταξὺ παρεχομένου τοῦ χρόνου οἱ ὅροι τοῦ ἐνοικίου καὶ τῶν βελτιώσεων.

Ἴδου τώρα τὸ κείμενον τοῦ ἐγγράφου :

+ Κων(σταντῖν)ος ὁ Μαγκλαβί(της) τὸ παρὸν γράμμα ποιῶ πρὸς σὲ τὸν δσιώτ(α)τι(ον) ἐν ἱερομονάχοις καὶ καθηγούμ(εν)ον τῆς σε(βασιμίας) με(γά)λης βασιλικ(ῆς) καὶ π(α)τριαρχικ(ῆς) Νέ(ας) || ² Μονῆς κῆρ Ἰωσήφ καὶ τοὺς λοιπ(οὺς) τιμωτάτους ἱερομονάχους τε καὶ μοναχοὺς, τοὺς ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ ἀσκουμένους, ἐκουσίως, || ³ ἀβιάστ(ως) καὶ ἀμεταμелήτ(ως). δι' οὗ δὴ γράμματος καὶ ἐπεὶ προσηλθον καὶ ἐξήτησα τῇ ἁγιωσύνῃ σου εἰς πρόσωπον ἐμοῦ καὶ μόνον || ⁴ τὸ κ(α)τ(ὰ) τὴν γειτονίαν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ δεσποτικῶς μὲν προσὸν τῇ σε(βασιμί)α ταύτῃ μονῇ, συνιστάμενον καὶ διενεργούμενον λινελαί||⁵οτριβικὸν ἐργαστήρι(ον), κατεχόμενον δὲ ἐνοικιακῶς παρὰ Τοῦρκον τινός, ἐφ' ᾧ συνιστᾶν αὐτὸ καὶ βελτιοῦν καὶ τὴν λινε||⁶λαιοτριβικὴν ἐπιστήμην ἐν αὐτῷ διενεργεῖν καὶ παρέχειν κατ' ἔτος πρὸς τὴν εἰρημένην σε(βασιμί)α(ν) μονὴν ἐνοικίον χάριν αὐτοῦ ὑ(πέ)ρπυρ(α) || ⁷ πολιτευόμε(ν)α ὀκτὼ καὶ λινελαίου λαγίνιον ἓν, μετ(ὰ) δὲ τ(ὴν) ἐμὴν ἀποβίωσιν ἐπανελθῆ τοῦτο συνιστάμενον καθ' ὄλου πρὸς τὴν μονὴν. ἔ||⁸δοξε δὲ καὶ τῇ ἁγιωσύνῃ σου ἡ τοιαύτη συμφωνία ἀρεστὴ καὶ γράμμα ἐνεχειρισίας μοι εἰς τ(ὴν) περὶ τούτου ἀσφάλειαν, || ⁹ ἐδέησε δὲ γενέσθαι καὶ παρ' ἐμοῦ ἴσον γράμμα {γενέσθαι} πρὸς τὴν μονὴν εἰς ἀνενοχλησί(α)ν αὐτῆς καὶ ἀσφάλειαν, ἥδη τούτου || ¹⁰ χάριν τὸ παρ(όν) καὶ αὐτὸς ἐκτίθημι. δι' οὗ καὶ ὀφείλω παραλαβεῖν τὸ ἐργαστήρι(ον), μεθ' ὧν ἔχει

γραφοῦ τῆς μονῆς Διονυσίου τοῦ 1415, ὅσον καὶ εἰς τὸ ἡμέτερον ἐγγραφοῦ τοῦ 1432, ἀναγινώσκονται νῦν ἀσφαλῶς αἱ λέξεις: ...Θεσσαλονικῆς...(...) Μανουήλ... συμ(μα)στρωῶν ἐπέγραφα. Αἱ δύο τελευταῖαι δεικνύουσιν ὅτι καὶ τὸ ἐγγραφοῦ τῆς μονῆς Διονυσίου δὲν ὑπογράφεται ὑπὸ μητροπολίτου, τοῦ ὁποίου τὸ κῆρος δὲν ἐπιτρέπει δῆλωσιν μαρτυρίας ἐν τῇ ὑπογραφῇ αὐτοῦ, ἀλλὰ μάλλον ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου πρωτονοταρίου Μανουήλ, συμμαστρωούντος εἰς ἀμφότερα τὰ ἐγγραφα.

δικαί(ων), ἀπὸ τὴν α^ν τοῦ ἐρ^{||}11χομ(έν)ου Φε(βρουα)ρίου μηνὸς τῆς μελοσό(ης) ια^{ης} ἰν(δικτιῶν)ος καὶ καταμένειν ἐν αὐτῷ καὶ διενεργεῖν τὴν τοιαύτην ἐπιστήμην μου, φροντίζων ||¹² καὶ ἐπιμελούμενος τῆς συστάσεως) καὶ βελτιώσεως αὐτοῦ κ(α)τ(ὰ) τὸ δυνατὸν {τ(ῆς) συστάσεως) καὶ βελτιώσεως) αὐτοῦ}, καὶ πάντ(ων) τῶν αὐτοῦ, ἐν οἷς ||¹³ μερικῆς ἢ ὀλικ(ῆς) δέησοντ(αι) χρεί(ας), καὶ παρέχων πρὸς τὴν εἰρημένην σε(βασμ)ί(αν) μοῆν κατ' ἔτος χάριν ἐνοικίου αὐτοῦ ὑ(πέ)ρ(υ)ρα ὀκτώ ||¹⁴ εὐγνωμόν(ως) καὶ διὰ καταβολ(ῶν) δύο, ἦτοι καθ' ἑξάμηνον τὰ ἀναλογούντα. μετ(ὰ) δὲ τὴν ἐμὴν ἀποβίωσιν ἐπανέλθῃ τὸ ἐργα^{||}15στήριον, μεθ' ὧν ἔχει δικαί(ων), πρὸς τὴν εἰρημένην σε(βασμ)ί(αν) μοῆν, συνιστάμενα καὶ βεβελτιωμένα καὶ μηδεμι(ᾶς) δεόμενα περιποιήσεως). ἐπεὶ δ^{||}16ή τι εὐρεθῆ ἑλλιπές, ὀφείλ(ω) ἀναπληροῦσθαι ἀπὸ τοῦ βί(ου) μου, παρέχω γοῦν κατ' ἔτος καὶ τὸ ἀναγεγραμμ(έν)ον τοῦ λιβελαίου ||¹⁷ λαγῆνιον εὐγνωμόν(ως). εἰ γοῦν τοῦ καιροῦ τρέχοντος οὐ τηρήσω τὰ συμπεφωνημένα, ἀλλ' ἐναντία τούτ(ων) ποιήσω ἐξ ἀμελεί(ας) καὶ ||¹⁸ ῥαθυμί(ας), καὶ τὸ παρ(όν) τὸ ἄκρον ἔξει. τούτου χάριν καὶ τὸ παρ(όν) ἐξεθέμην πρὸς τ(ὴν) σεβασμί(αν) μοῆν εἰς ἀσφάλ(ειαν) ||¹⁹ ἐνώπιον τῶν ὑπ(ο)γραφόντων) μ(α)ρ(ύ)ρων), μὴνι Μαΐφ, ἰν(δικτιῶν)ος δεκάτ(ης) τοῦ 5^{ου} 7^{ου} μ^{ου} ἔτους (= 6940 = 1432).

† σί γ (ν ο ν) | Κ ω ν (σ τ α ν τ ῖ ν ο υ

† τ ο ὺ | Μ α γ κ λ α β ῖ τ ο υ †

† Ὁ π ρ ω τ ο ν ο τ ᾶ ρ ι ο ς Θ (ε σ σ α λ) ο ν ῖ (κ η ς)
 Μ α ν ο υ ἡ λ ὀ Χ ω ν ε ι ᾶ τ η ς σ υ μ μ (α) ρ (τ υ ρ) ῶ ν
 ὑ π (ἔ γ ρ α) ψ α †

β) Παρατηρήσεις. Κωνσταντῖνος Μαγκλαβίτης (στ. 1). Τὸ ὄνομα Μαγκλαβίτης προέρχεται ἀπὸ βυζαντινὸν ἀξίωμα. Μαγκλαβία (manus - clava) ἐλέγοντο αἱ ῥάβδοι τῶν μαγκλαβιτῶν, ἦτοι ραβδούχων, οἵτινες ἐξετέλουν χρῆθ δημίων.¹ Ὅμοια ἀξιωματούχων μαγκλαβιτῶν ἀναφέρει π.χ. ἡ Συνέχεια Θεοφάνους.² Τὸ μαγκλαβίτης ἐνωρὶς συναντᾶται ὡς ὄνομα ἐπίθετον προσώπων. Νικόλαον Μαγκλαβί-

¹ Βλ. D u c a n g e, Gloss. gr. ἐν λ. Μαγκλάβιον=Clava, Baculus, ὅπου καὶ σχετικὰ χωρία πηγῶν. Κωδιν. Κουροπ., 5. Βόνν. σ. 38, 9 κέ.: «...κρέμναι ἐπὶ ζώ- νης ἐκάστου τούτων (τῶν μαγκλαβιτῶν, οἵτινες ἦσαν Βαρδαριῶται Τοῦρκοι) λῶροι, οὗς καλοῦσι μαγκλάβια, ἦτοι βακτηρίας ἢ ῥάβδους μαστίζειν τοὺς ἀξίους μαστίζεσθαι...». Βλ. καὶ αὐτόθι, σ. 268/9.

² Συνεχ. Θεοφάν., V, 13. Βόνν. σ. 231, 5 κέ.: «...τῶν τε ἱπποστασίον ἀρχόν- των καὶ μαγκλαβιτῶν καὶ λοιπῶν...». Βλ. D u c a n g e, Gloss. gr. ἐν λ. Μαγκλαβί- ται=Clava armati, ὅπου καὶ σχετικὰ χωρία πηγῶν.

την, προύχοντα του Μελενίκου, ἀναφέρει εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 13ου αἰῶνος ὁ Ἀκροπολίτης.¹ Γεώργιον Μαγκαλαβίτην, δωρητὴν κτημάτων εἰς τὴν μονὴν Χιλανδαρίου, συναντῶμεν εἰς τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἄθω τὸ 1317.² Ὁ ἡμέτερος Κωνσταντῖνος Μαγκαλίτης, ἀπλοῦς ἐπαγγελματίας, κάτοικος Θεσσαλονίκης τὸ 1432, εἶναι ἄγνωστος, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ἀλλαγθὲν. Εἷς Δημήτριος Μαγκαλίτης, ἀλυκάρης, ὑπογράφει ἐν Θεσσαλονικῇ μετ' ἄλλων ἔγγραφον τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1415.³

Τζυμιλάριον ὀνομάζεται τὸ ἐργαστήριον τοῦ Μαγκαλίτου ὑπὸ τῆς χειρὸς, ἣτις ἔγραψε τὴν ἐπὶ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς τοῦ ἔγγραφου σημείωσιν. Ἡ λέξις συναντᾶται εἰς τὰ βυζαντινὰ ἔγγραφα τοῦ 14ου αἰῶνος. Οὕτω π.χ. εἰς ἀχρονολόγητον ἀπόσπασμα χρυσοβούλλου τοῦ τσάρου Στεφάνου Δουσαν (:) (1345 - 1355): «...τόπιον ἐντὸς τοῦ κάστρου (Σερρών), εἰς δ' εὐρύσκετο πρότερον τζυμηλάριον τῆς αὐτῆς μονῆς (Προδρομοῦ ἐπὶ τοῦ Μενιοῦκος Ὄρους), εἶτα κατεχάλασθη...».⁴ Ἐπίσης εἰς ἔγγραφα τῆς μονῆς Παντοκράτορος τοῦ Ἁγίου Ὄρους: «...ἀμπελώνας καὶ τὸ τζιμιλάριον...».⁵ Ἡ λέξις σημαίνει βεβαίως τὸ ἐλαιοτριβετον, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀσφαλὴς ἡ ἐτυμολογία αὐτῆς.⁶

Κατὰ τὴν γειτονίαν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ (στ. 7) εὐρίσκετο τὸ ἐργαστήριον τῆς μονῆς. Ἡ περὶ τὸν σημερινὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, ἐν τῇ συγχρόνῳ ἀγορᾷ τῆς πόλεως, συνοικία ἦτο ἀνέκαθεν τὸ ἐμπορικὸν κέντρον τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ σημερινὸς ναὸς κεῖται εἰς τὴν θέσιν παλαισταίου ναοῦ (καὶ μονῆς), κτισθέντος πρὸ τοῦ 800 παρὰ τὸν καταχωσθέντα ἀργότερον τετράγωνον τεχνητὸν λιμένα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Πολλαπλαῖ πυρκαϊαί, προσξενούμεναι κατ' ἔξοχὴν ἐν τῷ πυροπαθεῖ ἐμπορικῷ τούτῳ κέντρῳ τῆς πόλεως, ἀπετέφρωσαν ἐπανειλημμένως τὸν ναόν.⁷ Ὁ δὲ

¹ Γεώργ. Ἀκροπολ., 44c. Βόνν. σ. 81, 17. Καὶ 50a. Βόνν. σ. 99, 23/4.

² Dölger, Aus den Schatzkammern etc., Nr. 7, 79. Act. Chil. 32, 131 καὶ 33, 35: «...ἀπὸ προσενέξεως Γεωργίου τοῦ Μαγκαλίτου...».

³ Εὐθ. Διονυσιάτου - Στ. Π. Κυριακίδου, Ἐγγραφα τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου ἀφορῶντα εἰς ἀγνώστους ναοὺς τῆς Θεσσαλονίκης. Μακεδονικά Γ' (1955), σ. 364 (Δημοσιεύματα Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν).

⁴ MM, 5, σ. 123.

⁵ Act. Pant. VIII, 52 καὶ IX, 62. Πβλ. καὶ MM, II, σ. 217 κάτω (τοῦ 1392).

⁶ Βλ. D u c a n g e, Gloss. gr. ἐν λ. Τζιμιλάριος (ἀμυνδάριος) = olei confector. Ἀμενόπ., 2. 4. 31: «...ἡ τῶν ἀμυνδαρίων καὶ τῶν καπλείων τέχνη...». At in Codice Caesareo apud Lambecium lib. 6. p. 21 titulus §. sic concipitur: «...περὶ τῶν ἀμυνδαρίων ἦτοι ἐλαιοποιῶν, τῶν λεγομένων τζιμιλαρίων ἢ καπλήων...».

⁷ Βλ. πηγὰς καὶ βιβλιογραφίαν περὶ τῶν ἀνωτέρω ἐν Ἰωάν. Κ. Βασδαβέλλη, Ὁ βομβαρδισμὸς τῆς ἐν Θεσσαλονικῇ ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ παρὰ τῶν Ἐνετῶν. Δημοσιεύματα τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐπιστημονικαὶ πραγματεῖαι. Σειρὰ φιλολογικῆ καὶ θεολογικῆ ἀριθ. 9. ἘΓέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου. Ἀθήναι 1953.

τὴν 15ῃν Ὀκτωβρίου (παλ. ἡμερολ.) τοῦ 1839 τὴν Θεσσαλονικὴν ἐπισκεφθεὶς καὶ πρὸς Ἅγιον Ὄρος κατευθυνόμενος Γάλλος Didron ἀναφέρει, πρὸ μνηστῶν τότε ἐπισυμβῆσαν καὶ ἄγνωστον ἄλλοθεν, πυρκαϊάν, ἣ ὁποία κατέστρεψεν ὄλοσχερῶς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ: «...Saint - Mynas, une grande église grécque longue, à trois nefs, trois absides, était consumée».¹ Εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Κουγέα δημοσιευθὲν καὶ μέχρι τοῦ 1425 ἔξικνούμενον σημειωματᾶριον ἐνὸς ὑπαλλήλου τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν τεσσάρων, καθολικῶν λεγομένων, μεγάλων ναῶν τῆς πόλεως.² Οὐδέποτε ὁμως κατελήφθη οὗτος ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς μεγάλους καθολικοὺς ναοὺς τῆς πόλεως σὺν τῷ χρόνῳ κατέλαβον, ἴσως λόγῳ τῆς μεταβολῆς τῆς σπουδαιότητος αὐτοῦ, ὅστις κατόπιν τόσων περιπετειῶν ἔκειτο κατὰ καιροὺς εἰς ἐρείπια. Εἰς τὴν περὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ ἐμπορικὴν συνοικίαν τῆς πόλεως εἶχον ἐργαστήρια καὶ οἰκήματα καὶ ἄλλαι μοναὶ καὶ ναοὶ ταύτης. Οὕτω π.χ. ἡ μονὴ τῆς Περιβλέπτου: «...ἐν τῇ γειτονίᾳ τοῦ μεγαλομάρτυρος ἁγίου Μηνᾶ.....ἐν τῇ αὐτῇ γειτονίᾳ κἂν τῷ φόρῳ τοῦ Σταυρίου ἐν ἐπικοίνῳ ἀδελῇ μετὰ τῶν δικαίων τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς Περιβλέπτου...» (Act. Chil. 27, 22 τοῦ 1314). Καὶ ἄλλαι μοναὶ καὶ ναοὶ: «...τὸ περὶ τὸν ἅγιον Μηνᾶν μυρεψικὸν ἐργαστήριον, οὗ τὸ μὲν ἤμουν ἦν τῆς τοῦ Ὑπομμυνηκόντος σεβασμίας μονῆς, τὸ δὲ λοιπὸν ἤμουν ἦν τῆς τοῦ φιλανθρώπου Χριστοῦ μονῆς, τοῦ σεβασμίου ναοῦ τῆς Ὀδηγητρίας, τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα...» (MM, II, 525 τοῦ 1400) κ.ο.κ.

Ἐπεὶ ἄρα ἡ πόλις ἐπολιτεύετο ὡς ἐν λαγῆνιον λινελαίῳ ὡς δῶρον (στ. 10 - 11) ὑπόσχεται νὰ πληρῶνῃ ὡς ἐνοίκιον κατ' ἔτος ὁ Μαγκλαβίτης διὰ τὸ ἐλαιοτριβεῖον τῆς μονῆς. Πολιτεύόμενα ἦ καὶ π ρ α τ τ ὀ μ ε ν α³ ἐλέγοντο τὰ ἐν κυκλοφορίᾳ εὐρισκόμενα ὑπέρπυρα, ἐν

¹ Didron, Le Mont Athos. Extrait d' Annales Archéol. Vol. IV, 1848, p. 70.

² S. K u g é a s, Notizbuch eines Beamten der Metropolis in Thessalonike aus dem Anfang des XV. Jahrhunderts. Byz. Zeitschrift 23 (1914 - 20), S. 143 - 163.

³ Bl. D u c a n g e, Gloss. gr. ἐν λ. πολιτεύεσθαι: ...dicitur moneta, quae, ut vulgo loquimur, cursum habet. MM, 5, 230: «...νομίσματα δύο... πολιτευόμενα...» (τοῦ 1262). MM, 4, 130: «...εἰς ὑπέρπυρα ἔξ ἐξάγα... πολιτευόμενον ἐν...» (τοῦ 1282). D ö l g e r, Aus den Schatzkammern etc., Nr. 112, 30: «...νομίσματα ὑπέρπυρα πραττόμενα...» (τοῦ 1326). Πρβ. H. H u n g e r, ἐν BZ 48 (1955), σ. 301 (Bem. Z. 5). Βλ. V. L a u r e n t, Τὸ πολιτικόν. Monnaie divisionnaire de l' époque des Paléologues. Ἐν Cronica Numismatica si Arheologica. Bukarest 1940, Nr. 119-120 (εἰς ἡμᾶς ἀπόσιτον). Βιβλιοκρ. ὑπὸ F r. D ö l g e r, ἐν BZ 42 (1943-49), 360 κέ. (τόμος τοῦ πολέμου, εἰς ἡμᾶς ἀπόσιτος).

ἀντιθέσει πρὸς παλαιότερους ἔκτος κυκλοφορίας τύπους χρυσῶν νομισμάτων, ὑπερπύρων, ὅπως π.χ. τὰ ἐξάγια ὑπέροπυρα.¹ Τὸ λαγήνιον, ὑποκοριστικὸν τοῦ λάγνου = στάμνος, στάμνα, εἶναι πῆλινον δοχεῖον κλειστοῦ σχήματος πρὸς διατήρησιν ὑγρῶν, χωρητικότητος 8·10 ὀκάδων.²

Ὁ πρωτονοτάριος Θεσσαλονίκης Μανουὴλ δ' Χωνειάτης συνυπογράφει τὸ ἔγγραφο ὡς μάρτυς. Ὁ πρωτονοτάριος, ἦτοι ἀρχιγραμματεὺς, ἐκτελῶν καὶ χρέη σημερινοῦ συμβολαιογράφου, ἀπετέλει καὶ ἐκκλησιαστικὸν καὶ πολιτικὸν ἀξίωμα. Ψευδο-Κωδικοῦ II, Βόνν. 11, 16 : ὁ πρωτονοτάριος (ἀξίωμα 57ου βαθμοῦ). Αὐτόθι, V, Βόνν. 41, 6 : ὁ πρωτονοτάριος δηλὸς καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος· πρώτος γὰρ τῶν νοταρίων ἦτοι τῶν γραμματικῶν. Στολὴν καὶ διακριτικὰ διάσημα τοῦ πρωτονοταρίου βλ. αὐτόθι, IV, Βόνν. 26, 4. Συγκεντρωμένην βιβλιογραφίαν περὶ τῶν πολιτικῶν πρωτονοταρίων βλ. παρὰ P. Lemerle, Philippes et la Macédoine orientale. Paris 1945, σ. 152 σημ. 5. Ὁ πρωτονοτάριος ὡς ἐκκλησιαστικὸς ἄρχων ἀνήκεν εἰς τὴν δευτέραν πεντάδα. Ψεφιδου - Κωδικοῦ I, Βόνν. 4, 13 : (Ἡ δευτέρα πεντάς)... ὁ πρωτονοτάριος θύρα τῶν ἐξωκατακοίλων καὶ εἰς τὰ πιτάκια. Βλ. περιγραφὴν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ αὐτόθι, Comment. VI, Βόνν. σ. 132 : ...ἀναθεωρεῖ δὲ καὶ τοὺς νομικοὺς δις τοῦ ἐνιαυτοῦ, σκεψάμενος δὲ καὶ συμφωνήσεις πράξεις διαθήκας καὶ ἐλευθερίας. Ὁ ἡμέτερος πρωτονοτάριος εἶναι ἐκκλησιαστικὸς ἄρχων καὶ ἀνήκει εἰς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης, ὡς δεῖκνυει ὁ τίτλος αὐτοῦ: ὁ... Θεσσαλονίκης. Ὑπογραφή πρωτονοταρίου μὲ μονοκονδυλιάν (εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ὄμοι μόνον) βλ. παρὰ F r. D ö l g e r, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges. München 1948. Tafelband, Nr. 113 (τοῦ ἔτους 1374).

Τὸ ἐπίθετον Χων(ε)ιάτης τοῦ πρωτονοταρίου Μανουὴλ εἶναι βεβαίως γνωστὸν, διότι τοῦτο ἔφερεν ὁ ἱστορικὸς Νικήτας Χωνιάτης, ὁ κακῶς λεγόμενος καὶ Ἀκομινάτος, καὶ ὁ μεγαλύτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης. (Βλ. Κ. Κρομμυπάχερ, Ἰστ. Βυζαντ. Λογοτεχνίας Α', 569 κέ. Μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου. Ἀθῆναι 1897. G. Ostrogorsky, Geschichte des Byzantinischen Staates. Mün-

¹ Βλ. D u c a n g e, Gloss. gr. ἐν λ. ἐξάγιον = Sextula, ponderis species. Suidas : στατήρ, τετράγωνον νόμισμα καὶ τὸ ἐξάγιον καὶ τὸ ζύγιον. Ζωναράς XVI, 25. Βόνν. III, σ. 507 : «...παντὸς νομίσματος ἐξαγίου σταθμὸν ἔλκοιτος...». MM, 4, 138 : «νομίσματα ὑπέροπυρα ἐξάγια τέσσαρα...» (τοῦ 1259). MM, 4, 137 : «...ὑπέροπυρα ἐξάγια πέντε...» (τοῦ 1279). MM, 4, 130 : «...εἰς ὑπέροπυρα ἕξ ἐξάγια...» (τοῦ 1282). MM, 4, 131 : «...εἰς ὑπέροπυρα ἐξάγια δεκαπέντε...» (τοῦ 1283) κ.ά.

² I i d d e l - S c o t t, Λεξ., λ. λάγνος = μέτρον περιέχον 12 κοτύλας... Λάγνος ἐκ τοῦ lagena. D u c a n g e, Gloss. la. λ. Lagena = mensurac species... Debet continere 12 libras aquae...

chen 1952, 279 - 81). Ἄλλ' ἐκεῖνοι ἔζησαν εἰς τὸ τέλος τοῦ 12ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 13ου αἰῶνος καὶ μακρὰν τῆς Θεσσαλονίκης. Ἄγνωστον εἶναι ποῦ καὶ πότε ἔζησεν ὁ Γεώργιος Χωνιάτης, ὁ ὁποῖος μετέφρασεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκ τῆς περσικῆς γλώσσης ἱατρικὸν βιβλίον περὶ ἀντιδότων φαρμάκων. (Βλ. Κ ρ ο υ μ π ἄ χ ε ρ, Ἰστ. Βυζαντ. Λογοτεχνίας Β', 417. Μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου). Χωνιάτης τῆς μητροπόλεως Ναυπάκτου ἀναφέρεται τὸ 1232 ἐν ΜΜ, 3, σ. 61. Τὸν τρίτον Συνοδικὸν τόμον (κατὰ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου), τὸν συντεθέντα ἐπὶ Ἰωάννου Γ' Καντακουζηνοῦ καὶ ὑπογραφέντα ὑπ' αὐτοῦ τὸ 1351, ὑπογράφει μετ' ἄλλων ἐν Κωνσταντινουπόλει : *ὁ ἀρχων τῶν μοναστηρίων διάκονος ὁ Χωνειάτης*. Βλ. Ρ. Γρ. 151, στ. 163. Χωνειάτης (μὲ γραφὴν διὰ εἰ), ζήσας ἐν Θεσσαλονικῇ κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα, ἀναφέρεται εἰς ἀνέκδοτον ἔγγραφο τῆς μονῆς Βατοπεδίου, τοῦ ὁποῦ φωτογραφίαν κατέχομεν. Τοῦτο, ὑπ' ἀριθ. καταλόγου τοῦ ἀρχείου τῆς μονῆς 3 (παλ. ἀριθ. 9), φέρει ἐν στ. 17 χρονολογίαν : Μάρτιος 6864=1356 Ἰνδικτικῶνος ἐννάτης. Ἐν τῷ ἔγγραφῳ τούτῳ «ἐκλήψεως» (στ. 2, μισθώσεως) ὁ Κωνσταντῖνος Ἀγαλλιανὸς λαμβάνει ἐπὶ ἐνοικίῳ ἀπὸ τὸν ἱερομόναχον Σίμωνα, τὸν διαχειριζόμενον τὴν περιουσίαν τοῦ ἐν Θεσσαλονικῇ μετοχίου τῆς μονῆς Βατοπεδίου, «τόπιον ἀνετον» (στ. 7, ἐλευθέρον κτισμάτων οἰκόπεδον), διὰ νὰ ἀνεγείρῃ αὐτὸς ἐκεῖ οἰκήματα. Τὸ οἰκόπεδον εὐρίσκεται ἐν Θεσσαλονικῇ «...ἐν τῇ γειτονίᾳ τῆς Καταφυγῆς... πλησίον δημοδούλων δικαίων διακείμενον, τοῦ τε Χωνειάτου, τοῦ Ὑφαντῆ καὶ Ἰωάννου καὶ ἐτέρων (στ. 6 - 8)». Ὑπῆρχε λοιπὸν ἐν Θεσσαλονικῇ κατὰ τὸ 2ον ἡμισυ τοῦ 14ου αἰῶνος οἰκογένεια φέρουσα τὸ ἐπίθετον Χωνειάται, χωρὶς νὰ δύναται νὰ λεχθῆ ἂν οὗτοι ἦσαν ἢ ὄχι ἀπόγονοι τῆς οἰκογενείας τοῦ ἱστορικοῦ Νικήτα Χωνιάτου. Τῶν Χωνειατῶν τούτων τῆς Θεσσαλονίκης τοῦ 1356 γόνος εἶναι λίαν πιθανῶς ὁ ἡμέτερος πρωτονοτάριος Μανουὴλ Χωνειάτης τοῦ 1432. Χρονολογικῶς ὁ Χωνειάτης τοῦ ἔγγραφου τοῦ 1356 δύναται νὰ εἶναι πάππος τοῦ ἡμετέρου πρωτονοταρίου τοῦ 1432. Πλησιέστερος ὅμως καὶ λίαν πιθανῶς συγγενὴς πρὸς τὸν ἡμέτερον πρωτονοτάριον Μανουὴλ Χωνειάτην εἶναι ὁ πρωτοσεβαστὸς Νικολαὸς Χωνειάτης, ὁ ὁποῖος ἀπεστάλη μετὰ τοῦ πρωτοστράτορος Φραγκολοῦλου ὡς πρέσβυς πρὸς τὸν Μουράτ Β', ὅτε οὗτος τὸν Μάρτιον τοῦ 1430 ἐπολιόρχη τὴν Θεσσαλονικῇ. Γεωργ. Φραντζῆ, Χρονικόν. Τομ. Ι. Ἔκδ. Ἰ. Π α π α δ ο π ο ὑ λ ο υ, Λειψία 1935. Теубн., σελ. 157 (155b).

γ) Σπουδαιότης τοῦ ἔγγραφου. Τὸ ἔγγραφο, ἂν καὶ ἄλλοι μισθωτήριον συμβόλαιον, εἶναι οὐχὶ μικρᾶς σπουδαιότητος διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Νέας Μονῆς. Ἡ νεωτέρα μέχρι τοῦδε δημοσιευμένη μνεία τῆς Νέας Μονῆς εὐρίσκεται, ὡς εἶδομεν, εἰς τὸ πολυπαθὲς χωρίον τοῦ Ὀδοιπορικοῦ τοῦ Ἰγνατίου τοῦ ἐκ Σμολένσκ, τὸ 1405.¹ Νῦν τὸ ἔγγραφο ἡμῶν παρουσιάζει

¹ Βλ. ἀνωτέρω σ. 316 καὶ σημ. 2, σ. 317 καὶ σημ. 1. Ὁ L a u r e n t, Une pou-

τὴν Νέαν Μονὴν σφίν καὶ εἰς ἑλληνικὰς χεῖρας ἀκόμη τὸ 1432, ἐπιζήσασαν δηλαδὴ ὄλων τῶν καταστροφῶν τῆς πόλεως εἰς δύο τοὺλάχιστον μεγάλας ἀλώσεις αὐτῆς, τὸ 1387 καὶ τὸ 1430. Καταστροφαι εἰς τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν πρώτην ἄλωσιν αὐτῆς, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1387, δὲν εἶναι γνωσταί, διότι οὐδεμίαν περιγραφὴν τῆς τετραετοῦς πολιορκίας ταύτης καὶ ἀλώσεως ἔχομεν. Αὐτὴν ταύτην τὴν πολιορκίαν καὶ ἄλωσιν γνωρίζομεν ἐκ Βραχέως Χρονικοῦ καὶ ἐκ σποραδικῶν μνηῶν καὶ ὑπαινιγμῶν εἰς βυζαντινὰς πηγάς.¹ Τοῦναντίον, ἐκ τῆς περιγραφῆς τῆς ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1430, τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Ἀναγνώστου συγγραφείσης, γνωρίζομεν ὅτι ἐγένοντο εὐθείας ἐκτάσεως καταστροφαι εἰς τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ 1430, ὁπότεν οἱ εἰς τὴν πόλιν εἰσορμήσαντες κατακτηταὶ ἀνέτρεπον τὰ πάντα διὰ τὴν ἀνακάλυψιν κρυμμένων θησαυρῶν,² καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς, ὁπότεν ὁ Μουράτ πρῶτον μὲν ἀνεγείρων εἰς Ἄδριανούπολιν βαλανεῖον ἀφῆρσεν ἐκ τῶν μνημείων τῆς Θεσσαλονίκης χίλια μάρμαρα,³ δευτέρου δὲ κτίζων ἐν Θεσσαλονίκῃ βαλανεῖον καὶ ἄλλα νέα κτίσματα ἀφῆρει πάλιν ὀλίκα ἐκ τῶν μνημείων τῆς πόλεως,⁴ οὕτως ὥστε ὄχι μόνον πολλοὶ ἐκ τῶν ναῶν καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν μονῶν ἀπεγυμνώθησαν τοῦ μαρμαρίνου καὶ ἄλλου κόσμου των, ἀλλὰ καὶ πολλῶν μόλις ἢ ἀνάμνησις τῆς θέσεώς των ἀπέμεινεν εἰς τοὺς γηραιότερους τῶν πολιτῶν.⁵ Τὸ ἔγγραφο ἡμῶν δεικνύει ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐπέζησε τοὺλάχιστον τῶν κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ 1430 πρώτων καταστροφῶν. Τὸν Μάϊον τοῦ 1432 εὐρίσκειται ἀκόμη ἐν λειτουργίᾳ καὶ ἐνοι-

velle fondation etc., σ. 121/2 καὶ σημ. 3, χρησιμοποιεῖ τὸ περιεχόμενον ἐνὸς χρυσοβούλλου τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου τοῦ Μαρτίου 1415 διὰ τὴν Νέαν Μονήν, τοῦ ὁποίου ἡ ἔκδοσις παρασκευάζεται ὑπὸ τοῦ P. L e m e r l e. Τελευταία λοιπὸν μνεῖα τῆς Νέας Μονῆς μέχρι τοῦδε τὸν Μάρτιον τοῦ 1415.

¹ Βλ. νεωστὶ Μ. Ἀ ἄ σ κ α ρ ι, *Ναοὶ καὶ μοναὶ κλ.* σ. 339. Τὸ Βραχὺ Χρονικὸν ἐμελέτησε κυρίως ὁ P. C h a r a n i s, *Les Βραχέα Χρονικά comme source historique.* Βυζάντιον 13 (1932), τόμ. I, σ. 360. Πρβ. καὶ R. L o e n e r t z, ἐν *Échos d' Orient* 36 (1937), σ. 479.

² Ἀναγν. Βόνν. σ. 514 : «...τοῦτο (ἡ ἀναζήτησις δηλαδὴ θησαυρῶν) τῆς τῶν ἱερῶν ναῶν καὶ μονῶν κατακαρφῆς αἴτιον γέγονεν... ἐπέλαβον γὰρ ὑπὸ παντὶ λίθῳ χθῆματα κείσθαι καὶ διὰ τοῦτο πάντα ἀνάστατα πεποιήκασαν...».

³ Ἀναγν. Βόνν. σ. 520 : «...περιφανὲς κατὰ τὴν Ἀδριανούπολιν βαλανεῖον ἐκ βάθρων αὐτῶν ἀνεγείρας μαρμάρους χιλίας ἐξελεῖν ἔπεμψε καὶ κοίμοιαι πρὸς τὴν ἐδάφους οἰκονομίαν ἀπόθῃ, ναῶν ἱερῶν καὶ μονῶν ταύτας παρὰ τῶν πεμφθέντων ἀφειδῶς ἐκβληθείσας...».

⁴ Ἀναγν. Βόνν. σ. 526 : «...διηπάγησαν γὰρ αἱ τούτων (τῶν ἱερῶν οἰκῶν) ὑλαὶ καὶ κτίσμασιν ἄλλοις προσετέθησαν καινότεροις, καὶ μάλιστα γε τῶ νῦν ἐπὶ μέσης τῆς πόλεως ὁρωμένῳ καὶ κοινῷ βαλανεῖῳ...».

⁵ Ἀναγν. Βόνν. σ. 526 : «...μονοτονυχί τῶν γηραιότερων ἔξεστιν ἀκούειν ἀνδρῶν ὡς ᾗδε μὲν ἦν ὁ νεὸς ὁ δεῖνα, ἐκεῖ δὲ ὁ δεῖνα, καὶ ὅσα προσῆν ἐκάστω καὶ κάλλη καὶ γάρτες...».

καίξει ἐργαστήριόν της ἐν τῇ πόλει. Τὸ γεγονός λοιπόν, ὅτι αὕτη ἐπέζησε τοῦ κρισίμου τούτου σημείου τῆς ζωῆς της, καθιστᾷ πράγματι ὀλιγώτερον πιθανὴν τὴν ἐκδοχὴν, ὅτι αὕτη, νέον σχετικῶς καὶ στερεὸν κτίσμα ὡς ἦτο, θὰ κατηδαφίζετο κατὰ τὰ ἀμέσως ἐπόμενα ἔτη διὰ τὴν ἀφαίρεσιν ἕξ αὐτῆς ὑλικῶν. Εἶναι βεβαίως ἄλλο ζήτημα, ἐὰν αὕτη παρέμεινε πάντοτε εἰς ἑλληνικὰς χεῖρας ἢ μετεβλήθη κάποτε εἰς τουρκικὸν τέμενος. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Μουράτ, ἐπιδείξας κατ' ἀρχὰς ἐπιείκειαν καὶ ἀποδώσας τὴν ἀκίνητον περιουσίαν, διὰ νὰ προσελκύσῃ ὀπίσω τοὺς φυγάδας κατοίκους τῆς πόλεως, ἤλλαξε τὸ 1433, τρία ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν, πολιτικὴν καὶ κατέσχε τὰς μεγαλύτερας καὶ λαμπρότερας τῶν μονῶν καὶ οἰκιῶν, δώροντας ταύτας εἰς ἀξιωματούχους αὐτοῦ, ἀφῆσας δὲ εἰς τοὺς χριστιανοὺς μόνον τὰς τέσσαρας, καθολικοὺς λεγομένους, ναοὺς.¹ Τοῦτο ἐγένετο τὸ 1433 καὶ δὴ μετὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ ἔτους τούτου.²

Θὰ ἦτο εὐλόγος λοιπὸν ἡ σκέψις, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ λαμπρῶς ἀποπερατωθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ ἐγκωμιαστοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιωδῶς περιγραφομένη Νέα Μονὴ θὰ περιελαμβάνετο μεταξὺ τῶν «*μειζόνων καὶ εἰς κάλλος παιδοτέρων*» μονῶν, τὰς ὁποίας κατέσχεν ὁ Μουράτ τὸ 1433. Τοῦτο ἄλλωστε φαίνεται νὰ ὑποδεικνύη καὶ ἡ διασπορὰ τῶν μοναχῶν αὐτῆς, ἧτις ἐξηγεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ἐγγραφα τῆς μονῆς εὐρίσκονται σήμερον εἰς Ἅγιον Ὁρος, κατὰ τὴν καλῶς ὑποστηρικθεῖσαν γνώμην τοῦ V. Laurent, μὴ δεχομένου ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐγένετό ποτε μετόχιον τῆς Μ. Λαύρας.³ Δὲν δυνάμεθα

¹ Ἄναγν. Βόνν. σ. 522: «...καὶ δὴ τῇ Θεσσαλονικῇ ἐπιδημηκῶς ὁ Μουράτης (δεύτερον, οἶμαι, τηρικαῦτα διέπλευν ἔτος μετὰ τὴν ἄλωσιν ἢ τρίτον)... τὴν προτέραν μετατίθειαι γνώμην...». Αὐτόθι σ. 524: «...τότε δὴ τὰς μὲν τῶν μονῶν, ὅσαι δὴ μείζονες καὶ πρὸς κάλλος παιδοτέροιαι, τοῖς οἰκείοις αὐτῶ καὶ οὖσιν ἐν ἀξιωμασιν ἔδωρόσατο, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν οἰκιῶν, ὅσαι δὴ καλλίους ἦσαν τῶν ἄλλων εἰς τε κάλλος καὶ μέγεθος, μόνους ἡμῖν τοὺς τέσσαρας νεῶς, οἱ καὶ καθολικοὶ λέγονται, καταλειπώς, πολλὴν τὴν σπουδὴν ὑπὲρ τούτων τοῦ ποιμένου εἰσενεγκόντος...».

² Βλ. Ἄ π. Β α κ α λ ο π ο ὑ λ ο υ, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Θεσσαλονίκης μικρὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς τοῦ 1430 ὑπὸ τῶν Τούρκων. Περιοδ. Γρηγορίου Παλαμάς 20 (1936), σ. 12 (τοῦ ἀνατόπου).

³ Πρέπει νῦν νὰ ἐγκαταλεμφθῇ ἡ ἄποψις, ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐγένετό ποτε μετόχιον τῆς Μ. Λαύρας, ὅποیان ὡς πιθανώτερον ἐθεωρήθη ὅτι δὲν κατελήφθη αὕτη ἐπὶ τὸν Τούρκων. Τὴν ὑπὸ τοῦ D ö l g e r πρῶτον (Aus den Schatzkammern etc., Nr. 114, Bemerk. S. 311) καὶ ὑφ' ἡμῶν κατόπιν (Ἡ Νέα Μονὴ Θεσσαλονίκης. Μακεδονικά Γ' [1955], σ. 344) ὑποστηρικθεῖσαν ἄποψιν ταύτην, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀποδεχθῆ καὶ ὁ αἰδεσ. V. L a u r e n t (Écrits spirituels etc. Ἑλληνικά 14 [1955], σ. 43/4) καὶ εἶχεν ἐνισχύσει ἐκ τοῦ ἀναφερθέντος χρυσοβούλλου τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου διὰ τὴν Νέαν Μονὴν τοῦ Μαρτίου 1415, ὅπου φέρεται: «...πρὸς τὴν σεβασμίαν Νέαν Μονήν, ὑποκειμένην τῇ ἐν Ἄθῳ σεβασμίᾳ μονῇ τῆς Μεγάλης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου...», κατέτριψε νεωστὶ εὐθυβόλως ὁ ἴδιος ὁ L a u r e n t (Une nouvelle fondation etc., σ. 125/6), ἀνακαλύψας ὅτι πρόκειται περὶ παρεμβλήματος,

ὅμως νὰ ἀποδεχθῶμεν ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐγένετο τὸ 1433 τουρκικὸν τέμενος λόγῳ ἐνὸς σημειώματος εἰς τινὰ ἀγιορειτικὸν κώδικα.

Ὁ κώδιξ 5594 τῆς μονῆς Παντελεήμονος τοῦ Ἁγίου Ὄρους¹ εἶναι μὲν γραμμένος ἐπὶ περγαμνῆς τὸν 13ον αἰῶνα, περιέχων βίους Ἁγίων ταῦ μὴντος Δεκεμβρίου δ' - ιγ' τοῦ Συμεῶνος τοῦ Μεταφράστου, ἀλλ' ἐνέχει γραμμένας σελίδας ἐν ἀρχῇ, μέσῳ καὶ τέλει, γραμμένας τὸν 16ον αἰῶνα. Τοιαῦται εἶναι καὶ αἱ σελίδες 1 · 48 ἐν ἀρχῇ. Ὁ κώδιξ οὗτος φέρει εἰς τὴν ἀρχὴν του καὶ ἐν τῷ παραφύλλῳ τὴν ἐξῆς χρονολογημένην σημείωσιν : «*Μεταφραστῆς σὺν Θεῷ τῆς ἱερᾶς Νέας μονῆς, ἡ τιμομένη καὶ σεβομένη ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας μου Θεοτόκου τῆς Κοιμήσεως αὐτῆς, ἀνακαινίσθη σὺν ἡ τοιαύτῃ βίβλῳ μετὰ καὶ μεθ' ἑτέρων βιβλίων τῆς αὐτῆς μονῆς τῶν ἀριθμῶν εἴκοσι παρὰ τοῦ πανοσιότατου ἐν ἱερομονάχοις καὶ καθηγουμένου τῆς αὐτῆς μονῆς κυροῦ Μακαρίου καὶ πρωτοσυγγέλου πατριαρχικοῦ, τῷ ὄντι γέννημα καὶ θρόμα Θεσσαλονικεὺς τυγχάνων ἐν ἔτει ζξδ' φ ἰνδ. ιδ' ης (=1556)*».

Ποία εἶναι ἡ Νέα Μονὴ αὕτη ; Εἶναι ἡ ἡμετέρα τοῦ Μακαρίου Χούμνου ἐν Θεσσαλονίκῃ ; Ἐὰν πράγματι περὶ αὐτῆς πρόκειται, τότε τὸ σημεῖωμα εἶναι σπουδαιότατον καὶ ἀνατρέπει ἄρδην ὅσα ἐδημοσιεύθησαν μέχρι τοῦδε περὶ τῆς πιθανῆς θέσεως καὶ τύχης τῆς Νέας Μονῆς. Ἡ μονὴ τότε ἐσφύετο ἀκόμη τὸ 1556 καὶ ἐλειτούργει ἐλευθέρα. Αἱ πιθανότητες τότε νὰ ὑπάρχῃ αὕτη ἀκόμη καὶ νὰ εἶναι εἰς ἕκ τῶν σημερινῶν βυζαντινῶν ναῶν τῆς πόλεως αὐξάνονται ἐπικινδύνως διὰ τοὺς τοποθετήσαντας ταύτην εἰς τὸ κενὸν τοῦ χώρου τῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων, ἀφοῦ μάλιστα ἡ προϋπόθεσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐστηρίχθη ἡ πρώτη τοποθέτησις αὐτῆς εἰς τὸν χώρον ἐκεῖνον, σήμερον κατέπεσε (βλ. ἄνωτέρω σ. 341 σημ. 3). Ἐγένετο βεβαίως αὕτη κάποτε τουρκικὸν τζαμί, ὡς δεικνύει ἡ διασπορὰ τῶν μοναχῶν καὶ τῶν ἐγγράφων τῆς, ἀλλὰ τοῦτο θὰ συνέβη μετὰ τὸ 1556.

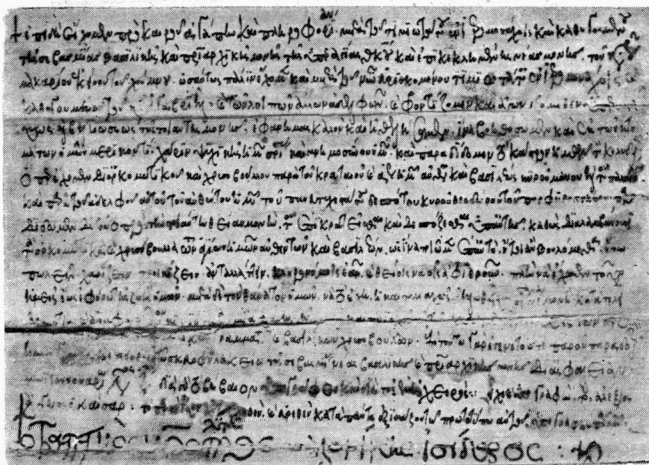
Ἡ καύχσις τοῦ ἡγουμένου τούτου τῆς Νέας Μονῆς, ὅτι εἶναι γέννημα καὶ θρόμμα Θεσσαλονικεὺς, δὲν θὰ εἶχε βεβαίως νόημα γινομένη εἰς ἄλλον τόπον παρὰ μόνον εἰς Θεσσαλονίκην, διὰ τὸν δεσμὸν μετὰ τῆς ὁποίας ὁ ἡγούμενος καυχᾶται. Ἄν ἐπρόκειτο ἄλλωστε περὶ ἄλλης Νέας Μονῆς, τῆς Νέας Μονῆς Χίου π.χ., ὁ καυχώμενος Θεσσαλονικεὺς ἡγούμενος θὰ ἔπρεπε διὰ τὴν ἀντίθεσιν νὰ ἀναφέρῃ. Δὲν θὰ ἦτο λοιπὸν ἄσκοπον, δεχόμενοι, μετὰ τὴν πληροφορίαν τοῦ σημειώματος, ὡς γεγονὸς τὴν ὑπαρξίν τῆς Νέας Μονῆς σήμερον, νὰ θέσωμεν τὸ ἐρώτημα : ποίος ἕκ τῶν βυζαντινῶν ναῶν τῆς Θεσσαλονίκης σήμερον εἶναι καταφανῶς μοναστηριακὸν κτίσμα, φαίνε-

μὴ ὑπάρχοντος εἰς τὸν Κώδικα Β τοῦ 1803, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ ἀντίγραφον τοῦ Σπυρίδωνος Λαυριώτου, τὸ δοθὲν εἰς τὸν Kirsopp Lake.

¹ Ἄ α μ ρ ο υ, Κατάλογος, II, σ. 291, ἀριθ. 5594. 88.

τα ἔργον τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 14ου αἰῶνος καὶ κεῖται εἰς χῶρον (βυζαντινῶν) ἀνακτόρων ; Διὰ τοὺς γνωρίζοντας τὰ μνημεῖα τῆς πόλεως οὗτος εἶναι ὁ λεγόμενος σήμερον Προφήτης Ἥλιος.

ΠΙΝΑΞ Ι

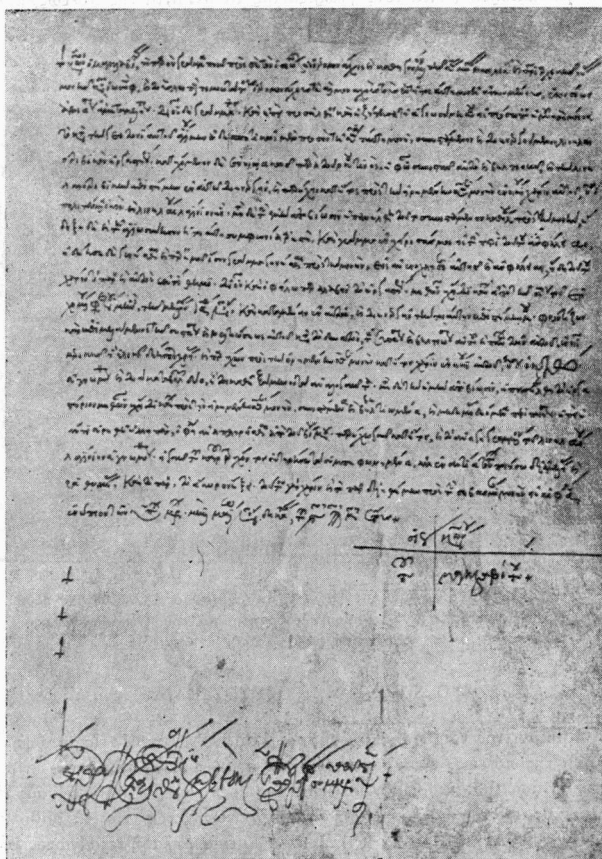
Τὸ ἀντίγραφον τοῦ δωρητηρίου ἐγγράφου τοῦ καίσαρος Ἀλεξίου Ἀγγέλου διὰ τὴν Νέαν Μοῆν με ὑπογραφήν τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἰσιδώρου (τοῦ Γλαβά).

4. Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΛΙΑ

Ὁ βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Προφήτου Ἥλια,¹ ὁ κείμενος εἰς τὸ ὑψηλὸν ΒΔ τμήμα τῆς πόλεως, εἶναι πράγματι καταφανῶς μοναστηριακὸν κτίσμα καὶ ἐπῆρξεν ἀσφαλῶς καθολικὸν μονῆς. Εἶναι ὁ μόνος βυζαντινὸς ναὸς τῆς Θεσσαλονίκης, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπάρχουν συγχρόνως, ὅπως εἰς τὰ καθολικὰ τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, α) λ ι τ ῆ , μέγας δηλαδὴ τετράγωνος νάρ-

¹ Βλ. κάτοψιν καὶ περιγραφὴν τοῦ ναοῦ εἰς Ch. Diehl - M. Le Tourneau - H. Saladin, Les monuments chrétiens de Salonique. Paris, 1918, σ. 203 - 211. Διόρθωσιν κατόψεως ὑπὸ Ἀναστ. Κ. Ὁρλόγανδου, Ἡ κάτοψις τοῦ Προφήτου Ἥλια τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀρχεῖον τῶν Βυζαντ. Μνημείων τῆς Ἑλλάδος, Τόμ. Α' (1935), σ. 178 - 180.

ΠΙΝΑΞ II

Τὸ μισθωτήριο συμβόλαιον τοῦ Κωνσταντίνου Μαγκλαβίτου μετὰ τῆς Νέας Μονῆς μετὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ πρωτονοταρίου Θεσσαλονίκης Μανουὴλ Χωνειάτου.

θηξ, ἀναγκαῖος εἰς τὰς μονάς, εἰς τὰς ὁποίας ὠρισμένα λειτουργία γίνονται εἰς τὸν νάρθηκα καὶ διὰ τοῦτο οὗτος πρέπει νὰ εἶναι εὐρύχωρος καὶ κατάλληλος νὰ περιλάβῃ μέγαν ἀριθμὸν μοναχῶν, β) χοροί, ἡμικυκλικαὶ δηλαδὴ ἔξοχα εἰς τὸ μέσον τοῦ βορείου καὶ τοῦ νοτίου τοῖχου τοῦ ναοῦ, δ- π ο υ ς, δευτέρος δηλαδὴ ὄροφος ὑπεράνω μέρους τοῦ νάρθηκος, ὄροφος, ὃ ὁποῖος χρησιμοποιεῖται εἰς τὰς μονάς ὡς σκευοφυλάκιον καὶ βιβλιοθήκη.

Ὁ ναὸς οὗτος, μιμούμενος διὰ τῶν ἀνωτέρω ἀγιορειτικῶν τύπους καθολικῶν,¹ εἶναι ἀδύνατον νὰ εἶναι παλαιότερος τοῦ 1293, ὁπότε τὸ πρῶτον εἰσήχθη ἡ λιτή εἰς Ἅγιον Ὅρος ὑπὸ τῶν Σέρβων καὶ εἰς τὴν μονὴν Χιλανδαρίου,² καὶ φαίνεται πράγματι, κατὰ τὴν αὐθεντικὴν γνώμην εἰδικῶν, ὡς ἔργον τοῦ 14ου αἰῶνος καὶ δὴ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ αἰῶνος τούτου.³

Ὁ ναὸς τοῦ Προφήτου Ἡλία κεῖται ἀναμφιβόλως εἰς χώρον ἀνακτόρων. Οἱ ἐν παντὶ διαδεχθέντες τοὺς Βυζαντινοὺς Τοῦρκοι πλησίον τοῦ ναοῦ τούτου εἶχον τὸ «Κονάκι» των, τὸ ἀνάκτορον δηλαδὴ τοῦ Τοῦρκου διοικητοῦ τῆς πόλεως, τὸσον τὸ νεώτερον, τὸ σημερινὸν Διοικητήριον, ὅσον καὶ τὸ παλαιότερον, τὸ Ἐσκι - Σεράϊ (=παλαιὸν ἀνάκτορον). Τοῦτο δεικνύει ὅτι οἱ Τοῦρκοι εὗρον εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην βυζαντινὰ ἀνάκτορα, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποίησαν, καὶ ἀργότερον ἔκτισαν ἐπ' αὐτῶν καὶ ἴσως αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον οὐδαμοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ συνηγήθησαν ἐρείπια βυζαντινῶν ἀνακτόρων. Καθ' ὅλην τὴν Τουρκοκρατίαν οἱ Τοῦρκοι ἀνόμαζον τὸν εἰς τέμενος μεταβληθῆναι ναὸν Ἐσκι - Σεράϊ - Τζαμισί (=τέμενος τῶν παλαιῶν ἀνακτόρων),⁴ ἐκ τῆς γειτονίας αὐτοῦ βεβαίως πρὸς τὸ παλαιὸν τουρκικὸν ἀνάκτορον. Ὁ Τοῦρκος περιηγητὴς καὶ γεωγράφος Χατζῆ - Κάλφα (Κιατίλ - Τσελεμπή) χαρακτηρίζει τὸ 1657 τὸ τέμενος Ἐσκι - Σεράϊ ὡς ἄλλοτε χριστιανικὸν ναὸν ἀνακτόρων.⁵ Ὀλόκληρος ἡ περὶ τὸν ναὸν συνοικία

¹ Βλ. G. Millet, Recherches au Mont - Athos. BCH 29 (1905), σ. 86 σημ. 1.

² Millet, Recherches, ἐνθ' ἀν. σ. 74.

³ G. Millet, L' école grécque dans l' architecture byzantine. Paris, 1916, σ. 94 : «...Dans Eski - Séraïl (Προφήτης Ἡλίας) ...les desseins de la brique au milieu du parement indiquent le trezième ou le quatorzième siècle...». G. Millet, Recherches, ἐνθ' ἀν. σ. 87 σημ. : «...à Salonique St. Héléie, Texier, Arch. byz. pl. LII et suiv., qu' il faut dater non de 1012, comme le croit Texier, mais du quatorzième siècle, ainsi que les Saints - Apôtres». Πρβ. Ch. Diehl, Manuel d' art Byzantin. Paris 1925, τόμ. I, σ. 462β.

⁴ Μιχαήλ Χατζῆ - Ἰωάννου, Ἀστυγραφία τῆς Θεσσαλονίκης, ἥτοι τοπογραφικὴ περιγραφή τῆς Θεσσαλονίκης. Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη ἀριθ. 1. Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1880, σ. 91.

⁵ Mustafa Ben Abdalla Hadschi Chalfa, Rumeli und Bosna, aus dem

ὠνομάζετο, ἐκ τοῦ τεμένουσ βεβαίως, συνοικία Ἐσκι - Σεραϊ,¹ ἀλλ' ἡ παρὰδοσις διέσωσε καὶ ἄλλην ὀνομασίαν τῆς αὐτῆς συνοικίας, μὴ προερχομένην ἐκ τοῦ τεμένουσ. Οἱ Τοῦρκοι ὠνόμαζον τὴν συνοικίαν καὶ «Μπαλαάτ», ὅπερ εἶναι ἡ ἑλληνικὴ λέξις Παλάτιον=ἀνάκτορον.² Οὐδέμεια ἀμφιβολία λοιπὸν ὑπάρχει ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Προφήτου Ἡλίας κεῖται εἰς χώρον βυζαντινῶν ἀνακτόρων.

Ἡ ὀνομασία τέλος τοῦ ναοῦ, Προφήτης Ἡλίας, δὲν εἶναι βυζαντινὴ, διότι ναὸς τοῦ Προφήτου Ἡλίας ἐν Θεσσαλονίκῃ οὐδέποτε ἀναφέρεται, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, εἰς τὰς βυζαντινὰς πηγὰς, ἀλλὰ μᾶλλον αὕτη φαίνεται ἑλληνικὴ παρετυμολογία τοῦ τουρκικοῦ ὀνόματος τοῦ τεμένουσ, Σεραϊλί - Τζαμί (=ἀνακτορικὸν τέμενος), εἰς τὸ ὁποῖον ἐνομοίωθη ὅτι ἐνυπάρχει τὸ ὄνομα Ἁη - Ἡλίας. Ἄλλο λοιπόν, ἀσφαλῶς, ἦτο τὸ βυζαντινὸν ὄνομα τοῦ ναοῦ καὶ ἐλησμονήθη καὶ αὐτό, ὅπως ἐλησμονήθησαν τὰ περισσότερα βυζαντινὰ ὀνόματα τῶν εἰς τουρκικὰ τεμένη μετατραπέντων βυζαντινῶν ναῶν τῆς πόλεως.

Ἡ ὑπόνοια ὅμως, ὅτι ὁ ἀναμφισβητήτως εἰς χώρον βυζαντινῶν ἀνακτόρων κείμενος σημερινὸς βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Προφήτου Ἡλίας δυνατὸν νὰ εἶναι ἡ ἐπὶ ἐρειπίων ἀνακτόρων κτισθεῖσα Νέα Μονὴ τοῦ Μακαρίου Χούμνου, ὀδηγεῖ εἰς μίαν δυσκολίαν. Ἡ Νέα Μονὴ ἰδρύθη ἐπὶ ἐρειπίων ἀνακτόρων περὶ τὸ 1360. Ὁ ἐγκωμιστής τοῦ Γαβριὴλ λέγει, ὡς εἶδομεν, ὅτι ὁ Χοῦμνος ἀνέθεσεν εἰς τοὺς μαθητὰς του νὰ καθαρίσουν τὸν τόπον ἀπὸ τὰ ἐρείπια, διὰ νὰ κτισθῇ ἡ μονὴ (τοῖς φοιτηταῖς διακαθαίρειν ἐδίδου). Τοῦτο ἠνάγκασε τὸν Laurent καὶ ἡμᾶς νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν θέσιν τῆς μονῆς εἰς τὸν χώρον τῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων, τὰ ὁποῖα ἐφάνη τότε εἰς ἡμᾶς πιθανώτερον ὅτι ἦσαν ἠρειπωμένα περὶ τὸ 1360, ἐνῶ τὰ βυζαντινὰ ἀνάκτορα ὑπῆρχον οὐχὶ πολὺ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης. Τὸ 1328 ὁ Ἄνδρόνικος Γ' εἰσέρχεται καὶ ἐξέρχεται ἐπανειλημμένως ἐξ αὐτῶν, ἐρχόμενος μάλιστα ἄπαξ ἐκ τῆς ἀκροπόλεως, ὅπερ ἀποκλείει τὴν ἀκρόπολιν ὡς ἄλλην θέσιν ἀνακτόρων καὶ δεικνύει ὅτι τὰ βυζαντινὰ ἀνάκτορα εὗρισκοντο ἐντὸς τῆς πόλεως.³ Πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατὸν ὁ ἐγκωμιστής τοῦ Γαβριὴλ, ὁμιλῶν βεβαίως τὸ 1416 ἢ 1419

Türkischen übersetzt von Joseph Hammer, Wien 1812, σ. 77 (κεφ. 9): «...Die Moskée des Seraj, ehemals zu den Zeiten der Ungläubigen die Hofkirche...».

¹ Γ. Κ. Μορφιτοπούλου, Τοπογραφία Θεσσαλονίκης, διὰ τὰ διμοτικά σχολεῖα. Ἐν Ἀθήναις 1883, σ. 22.

² Π. Ν. Παπαγεωργίου, Ἀρχαία εἰκῶν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Byz. Zeitschrift 1 (1892), σ. 482.

³ Καντακ. Γ, 53. Βόνν. Γ, σ. 271, 10: «...ἐκεῖθεν (ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου) ἐξελθὼν ὁ βασιλεὺς (Ἄνδρ. Γ'), κλινοῦσης ἤδη τῆς ἡμέρας, εἰς τὰ βασιλεία ἠύλαστο τὴν νύκτα ἐλθὼν...». Καὶ Γ, 54. Βόνν. Γ, σ. 273, 1: «...[ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς ἀκροπόλεως] ἐξῆλθεν εὐθύς καὶ εἰς τὰ βασιλεία ἐλθὼν βουλευέτο μετὰ τῶν ἐν τέλει...».

(ἐν ἐπιγραφῇ λόγῳ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Γαβριήλ), ἀλλ' ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἰδρύσεως τῆς Νέας Μοῆς περὶ τὸ 1360, νὰ ὁμιλῇ περὶ παλαιῶν ἐρειπίων (βυζαντινῶν) ἀνακτόρων (*ἵνα δήποτε καὶ βασιλεία ἴδρυντο*), ἀφοῦ ταῦτα 30 μάλιστα ἔτι πρὸ τοῦ 1360 (τὸ 1328) ἦσαν σῶα καὶ ἀβλαβῆ; Πρέπει μῆπως νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὰ βυζαντινὰ ἀνάκτορα εἶχον καταστραφῆ ἐντὸς τῶν ἐτῶν 1328 - 1360 (ca.) καὶ μάλιστα ἀρκετὰ ἔτι πρὸ τοῦ 1360, οὕτως ὥστε ὁ τὸ 1416/19 ὁμιλῶν ἐγκωμισαστῆς τοῦ Γαβριήλ (προσθέτων ἴσως ὑποσυνειδήτως καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ 1360 μέχρι τῶν ἡμερῶν του χρονικὸν διάστημα) νὰ δύναται νὰ ὁμιλῇ περὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν καταστραφέντων ἀνακτόρων; Καὶ ἐκ ποίας ἀραγε ἀφορμῆς κατεστράφησαν τὰ ἀνάκτορα;

Μία μόνον ἀφορμὴ εἶναι δυνατὸν νὰ δικαιολογήσῃ κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 1328 - 1360 βίαιαν καταστροφὴν μεγάλων κτισμάτων, ἡ ἐπανάστασις τῶν Ζηλωτῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ (1342 - 1349).¹ Εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ἔκρηξιν αὐτῆς εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους τοῦ 1342 ὁ δῆμος μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς Ζηλωτάς, ἐξηρεθισμένος ἐναντίον τῶν εὐγενῶν καὶ πλουσίων τῆς πόλεως, οἱ ὅποιοι ἐκινουῦντο νὰ προσαγάγουν αὐτὴν εἰς τὸν σφετεριστὴν τοῦ θρόνου Καντακουζηνόν, ὥρμησεν εἰς τὰς οἰκίας τοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως, τοῦ πρωτοστράτορος Θεοδώρου τοῦ Συναδηνοῦ, καὶ τῶν πλουσίων, ἀφοῦ δὲ μετὰ ἀψιμαχίας ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν, ἐπεδόθη εἰς λεηλασίαν πρῶτον καὶ καταστροφὴν τῶν κτηρίων τῶν κατοικιῶν των ἔπειτα. Διηγεῖται ὁ Καντακουζηνός: «...ἐπει δὲ ἐκεῖνοι (οἱ Ζηλωταὶ) διὰ τὴν μέλλουσαν ἐκείνου (τοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως Συναδηνοῦ) ἦσαν οὐκ εὐκαταφρόνητοι καὶ τὸν δῆμον ἀνηρέθισαν κατὰ τῶν δυνατῶν, τοῦ πρωτοστράτορος (τοῦ Συναδηνοῦ) ἤδη ἐγνωσμένου τὰ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως δρᾶν, ἐπιθέμενοι ἀθρόον, ἐξελαύνουσι τῆς πόλεως περὶ χιλίους ὄντας, συμβολῆς ὀλίγης γενομένης δι' ἀκροβολισμῶν, ἐν ἧ καὶ τῶν πρωτοστράτορος οἰκετῶν ἐγένοντο ὀλίγοι τραυματῖαι... ὅφ' ἑαυτοὺς δὲ οἱ Ζηλωταὶ τὴν πόλιν ποιησάμενοι, ἐτρόπησαν εἰς τὰς οἰκίας τῶν φηγάδων καὶ αὐτὰς τε καὶ ἠεροῦν καὶ τὰς οὐσίας διήρπαζον... καὶ ἦν εὐθὺς ἀνάγκη ἐκθεμελίωσιν ἀνασπασθῆναι, ὁρμῇ τε ἀλογίστῳ καὶ κέρδους ἐπιθυμίᾳ τοῦ δήμου ἐπομένου. ἐπὶ δύο μὲν ὄν καὶ τρισὶν ἡμέραις ἡ Θεσσαλονίκη ὥσπερ ὑπὸ πολεμίων ἐδηοῦτο καὶ οὐδὲν ἦν ὅ, τι μὴ τελούμενον ὠρᾶτο τῶν ἐπὶ ἀλώσει γινομένων πόλεων...».² Ὁ διοικητὴς τῆς πόλεως, ὁ πρωτοστράτωρ Συναδηνός, κατέφυγεν εἰς τὸ ΒΔ τῆς Θεσσαλονίκης φρούριον Γυναικόκαστρον. Λέγει πάλιν ὁ Καντακουζηνός: «...ὁ πρωτοστράτωρ δὲ ἐκεῖ μετὰ τῆς στρατιᾶς καὶ τῶν ἀρίστων ἐξηλαύνετο, εἰς Γυναικόκαστρον

¹ Περὶ αὐτῆς βλέπε προχείρως O. Tafrali, Thessalonique au XIVe siècle. Paris 1913, σ. 225 - 254.

² Καντακ. III, 38. Βόνν. II, σ. 233, 22 κέ.

ἀρμικόμενος (κατεῖχε γὰρ αὐτὸ καὶ πρότερον φρουρᾷ, οἷα δὴ ὑπὸ τῶν Θεσσαλονίκης ἄρχοντι εἰωθὸς τελεῖν), ἠὲ λίσσεται ἐκεῖ...».¹ Κατεστράφη λοιπὸν καὶ ἡ κατοικία τοῦ φυγάδος διοικητοῦ τῆς πόλεως, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπισαν, τραυματισθέντων ἐνίων, οἱ ὑπῆρξαι αὐτοῦ, ὅπως κατεστράφησαν ὅλαι αἱ οἰκίαι τῶν φυγάδων εὐγενῶν. Ἐὰν ἡ κατοικία τοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως ἦτο, ὅπως εἶναι φυσικόν, τὰ «βασίλεια», ἴδου ὅποτε, λίαν πιθανῶς, κατεστράφησαν τὰ βυζαντινὰ ἀνάκτορα τῆς Θεσσαλονίκης. Τὸ θέρος τοῦ 1342.

Ἦτο λοιπὸν δυνατόν περὶ τὸ 1360 ὁ Μακάριος Χοῦμνος νὰ ἐκκαθαρίξῃ ἐρείπια τῶν πρὸ εἰκοσαετίας περίπου (1342) κατὰστραφέντων βυζαντινῶν ἀνακτόρων, διὰ νὰ κτίσῃ τὴν μονὴν του. Ἐχρησιμοποίησε βεβαίως ἐν μέρος τοῦ μεγάλου καὶ πιθανῶς ἐν μέρει ἠρειπωμένου χώρου. Πῶς ἐχρησιμοποίηθη ἀργότερον ὁ ὑπόλοιπος χώρος, δὲν γνωρίζομεν. Οἱ Τούρκοι ὅμως πρόβει νὰ εὗρον ἐκεῖ κτίσματα, διὰ νὰ ἔχουν ἐγκαταστήσει ἐκ πρώτης ἀρχῆς ἐκεῖ τὸ «Κονάκι» των. Ἄλλωστε, ὡς εἶναι γνωστόν, τὰ βυζαντινὰ ἀνάκτορα οὐδέποτε ἦσαν ἐν μέγα κτήριον, ἀλλὰ, ὅπως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, συστάς διαφόρων κτισμάτων ἐντὸς μεγάλου περιφρακτοῦ χώρου.

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἰδρύθη εἰς χώρον ἠρειπωμένων βυζαντινῶν καὶ οὐχὶ ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων. Εἰς τὸν χώρον τῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων καὶ ἐντὸς τοῦ τριγώνου Ἀψίδος Γαλερίου - Ἀγίας Σοφίας - Ἰπποδρόμου δὲν ὑπάρχει σήμερον βυζαντινὸς ναὸς καὶ δὲν ὑπῆρξε ποτὲ σημαντικὸν τουρκικὸν τέμενος, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ ἦτο βυζαντινὸς ναὸς μεταρραεῖς εἰς τουρκικὸν τζαμί. Συνεπῶς τρεῖς εἶναι αἱ δυνατὰ θεωρητικὰ ὑποθέσεις περὶ αὐτῆς: ἡ Νέα Μονὴ ἢ κατεστράφη ἀμέσως μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς πόλεως τὸ 1430, πρᾶγμα ἀπίθανον διὰ νέον κτίσμα, ὡς ὀρθῶς παρατήρησεν ὁ Laurent,² ἢ οὐδέποτε κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ κατεστράφη ὑπὸ ἀγνώστου αἰτίας κατὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνας τῆς Τουρκοκρατίας, ὁπότε δυνάμεθα νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν θέσιν αὐτῆς εἰς μοναστηριακὸν χώρον ἑλληνικῆς πάντοτε παραμεινάσης σημερινῆς ἐκκλησίας³ ἢ ἡ ἀρχικὴ τοποθέτησις ἐντὸς τοῦ χώρου τῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων ἦτο κατὰ βᾶσιν ἐσφαλμένη καὶ πρόβει νὰ ἀναζητήσωμεν ἀλλαχοῦ τὴν Νέαν Μονήν. Ἡ ὑφ' ἡμῶν ἀναζήτησις τῆς Νέας Μονῆς εἰς τὸν χώρον ἐκεῖνον καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς πιθανῆς θέσεως αὐτῆς εἰς τὸν ἀναμφισβητήτως μοναστηριακὸν χώρον τῆς πάντοτε ἑλ-

¹ Καντακ. III, 38. Βόνν. II, σ. 235, 9 κέ.

² Une nouvelle fondation etc., σ. 116 σημ. 3.

³ Ὡς ἐπεχειρήσαμεν ἡμεῖς, Γ. Ι. Θεοχαρίδου, Ἡ Νέα Μονὴ Θεσσαλονίκης, ἐνθ' ἀν. σ. 339 κέ.

ληνικῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγούδας ἐστηρίζετο εἰς τὴν πίστιν, ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐγένετο ἔνωρις μετόχιον τῆς Μ. Λαύρας¹ καὶ συνεπῶς δὲν κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ δὲν ἐγένετό ποτε τζαμί. Ἡ πίστις αὕτη ὅμως σήμερον κατερρίφθη, ὡς εἶπομεν, διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ αἰδεσ. πατρὸς Laurent.² Συνεπῶς τὸ μόνον ἀπομένον εἶναι ὅτι ἡ ἀρχικὴ τοποθέτησις τῆς Νέας Μονῆς τόσον ὑπὸ τοῦ Laurent, ὅσον καὶ ὑφ' ἡμῶν, ἦτο κατὰ βάσιν ἐσφαλμένη καὶ πρέπει νὰ ἀναθεωρηθῇ. Ἡ ὄδυνηρὰ αὕτη πρόδοσις τῆς ἐρεύνης μᾶς ὠδήγησεν εἰς τὸν καὸν τοῦ Προφήτου Ἡλία, τὸ ἄλλοτε τουρκικὸν τέμενος τῶν παλαιῶν ἀνακτόρων.

Ὁ ναὸς τοῦ Προφήτου Ἡλία ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων μοναστηριακῶν χαρακτηριστικῶν του, τῆς χρονολογίας του καὶ τῆς θέσεώς του, ἔχει ἀκόμη σήμερον ἐνσωματωμένα οἰκοδομικὰ λείψανα παλαιότερων βυζαντινῶν κτισμάτων. Οὕτω π.χ. αἱ βαθμίδες τῆς μικρᾶς κλίμακος, ἥτις ἐντὸς τοῦ πάχους τοῦ νοτίου αὐτοῦ τοίχου ὀδηγεῖ εἰς τὸ ὑπερφόν, ἀποτελοῦνται ἐκ παλαιῶν μαρμάρων μὲ ἀναγλύπτους διακοσμήσεις καὶ τμήματα ἐπιγραφῶν.³ Εἰς αὐτὸν εἶδεν ὁ Texier τεμάχιον μαρμάρου μὲ χρονολογίαν, τὴν ὁποίαν ἀνέγνωσεν 6562=1054,⁴ ἡ ὁποία ὅμως πράγματι ἀναγινώσκεται 6792=1284⁵ καὶ, ἀνήκουσα εἰς παλαιότερα βυζαντινὰ κτίσματα τοῦ χώρου ἐκεῖνον, ἀδίκως παρέσυρε τὸν Texier εἰς τοιαύτην χρονολόγησιν τοῦ ναοῦ. Σήμερον ἀκόμη εἰς τὸν ἐξωνάρθηκα τοῦ ναοῦ καὶ περὶ τὴν βάσιν τοῦ προτελευταίου πρὸς βορρᾶν ξυλίνου στύλου διακρίνεται ἐπὶ τοῦ κτισμένου ἐν τῷ διαπέδῳ μαρμαρίνου ὑποβάθρου τοῦ στύλου τμήμα ἐπιγραφῆς ἀνεπαρκῶς ἀναγινωσκομένης μὲ χρονολογίαν, ἐκ τῆς ὁποίας διασφύζονται τὰ δύο πρῶτα ψηφία ,ζω.. (=1300), τοῦ 14ου λοιπὸν αἰῶνος. Πάντα ταῦτα τὰ διεσκοπισμένα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη δεικνύουν τὴν ὑπαρξιν ἐν τῷ χώρῳ ἐκεῖνον παλαιότερων βυζαντινῶν κτισμάτων.

Τέλος περὶ τοῦ τεμένους τῶν παλαιῶν ἀνακτόρων, τοῦ Ἑσκι-Σεράι-Τζαμισὶ ἢ Σεραϊλι-Τζαμί τῶν Τούρκων καὶ σημερινοῦ ναοῦ τοῦ Προφήτου Ἡλία, ὑπάρχει μία πληροφορία, ἡ ὁποία δὲν ἠξιώθη μέχρι σήμερον προσο-

¹ Τὴν πίστιν ταύτην συνεμερίζετο, ὡς εἶπομεν, ἀρχικῶς καὶ ὁ Laurent, *Écrits spirituels* etc., Ἑλληνικά 14 (1955), σ. 43/4, ἔχων μάλιστα εἰς χεῖράς του ἀδιαφιλονίκητον ἀπόδειξιν τὸ χρυσοβούλλον τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου τοῦ 1415, ὅπου ρητῶς λέγεται: *πρὸς τὴν σεβασμίαν Νέαν Μονήν, ὑποκειμένην τῇ ἐν Ἀθῶν σεβασμίᾳ μονῇ τῆς Μεγάλης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου*. (βλ. Αὐτόθι, σ. 44 σημ. 1).

² Κατέρριψεν αὐτὴν ὁ ἴδιος ὁ Laurent, *Une nouvelle fondation* etc., σ. 126, ἀνακαλύψας, ὡς εἶπομεν, ὅτι ἡ ἀνωτέρω φράσις τοῦ χρυσοβούλλου εἶναι παρεμβλημα καὶ δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸ πρωτότυπον.

³ Diehl - Le Tourneau - Saladin, ἐνθ' ἄν. σ. 204.

⁴ Ch. Texier - R. Popplewell Pullan, *Byzantine Architecture*. London 1864, σ. 150. Λανθασμένως παρ' αὐτοῖς 1012.

⁵ Diehl - Le Tourneau - Saladin, ἐνθ' ἄν. σ. 210.

χῆς. Οἱ ἀρχιτέκτονες Texier καὶ Pullan, περιγράφοντες τὸ 1864 εἰς τὴν Βυζαντινὴν Ἀρχιτεκτονικὴν τῶν τὰ μνημεῖα τῆς Θεσσαλονίκης, λέγουν περὶ τοῦ τεμένουστος οὗτου ὅτι, ἂν καὶ μικρόν, εἶναι πολὺ πλούσιον καὶ ἔχει ὡς κτήμα του (Βακούφ) ὁ ὅ κ λ η ρ ο ν χ ω ρ ῖ ο ν: Sarali djamisi; formerly the church of St. Elia. It is situated in the highest part of the town, near the quarter called Eski Serai. This mosque, though small, is very rich. It has for vakoof a village called Orta Itchkeni. There is a médrece for twenty softas attached to it.¹

Ἡ πληροφορία αὕτη φέρει εἰς τὸν νοῦν τὰ ἐκ δωρεῶν καὶ ἄλλων μέσων κτηθέντα κτήματα τῆς πλουσίας Νέας Μονῆς καὶ πρὸ παντὸς τὸ χ ω ρ ῖ ο ν τῆς Νέας Μονῆς, τ ὸ ν Κ ο λ υ δ ρ ὸ ν, τοῦ πρώτου ἡμῶν ἐγγράφου. Εἶναι λυπηρὸν ὅτι ὁ δερβίσης ὁδηγὸς τοῦ Texier δὲν ὠνόμασε τὸ χωρίον μὲ τὸ ἑλληνικὸν γεωγραφικὸν αὐτοῦ ὄνομα, ἀλλὰ μὲ τὸ ὄνομα τουρκικῆς στρατιωτικῆς μονάδος, σταθμευούσης παρ' αὐτῷ, ὡς δεικνύει ἡ λέξις orta—τάγμα (Γενιτσάρων) εἰς τὸ σύνθετον τουρκικὸν ὄνομα τοῦ χωρίου.²

Ἡ ἐργασία αὕτη ἦτο ἐτοιμὴ νὰ ἀποσταλῆ εἰς τὸ τυπογραφεῖον, ὅταν ἤρχισαν ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ ἐφόρου βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων κ. Σ. Πελεκανίδου αἱ ἐργασίαι ἀναστηλώσεως καὶ καθαρισμοῦ τοῦ ναοῦ τοῦ Προφήτου Ἡλία. Αἱ ἐργασίαι θὰ ἀπαλλάξουν τὸ μνημεῖον ἀπὸ τὰς τερατώδεις ἑξωτερικὰς τουρκικὰς ἀντηρίδας καὶ ἀπὸ τὰ τουρκικὰ ἐπιχρίσματα αὐτοῦ. Ἡ πρόοδος ὅμως τῶν ἐργασιῶν ἀπεκάλυψε τὴν ἐτοιμόμορπον κατάστασιν τοῦ μνημείου καὶ ἔχρειάσθη νὰ γίνουσι καὶ ἐνισχύσεις κατὰ τόπους τῆς θεμελιώσεως αὐτοῦ διὰ σκιροκονιάματος (μπετόν). Κατὰ τὴν διάνοξιν τῶν σχετικῶν τάφρων ἀπεκαλύφθη τὸ περιεργον γεγονός, ὅτι τὸ μνημεῖον καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἀνατολικὴν καὶ νοτιᾶν πλευρὰν ἐπικαθῆται ἐν μέρει ἐπὶ τοίχων παλαιότερου κτισματος, ἐνῶ ἡ δυτικὴ καὶ ἡ βορρεια αὐτοῦ πλευρὰ ἐδράζονται ἐπὶ τοῦ βράχου. Ἡ θεμελίωσις εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ νοτιᾶν πλευρὰν ἐγένετο μάλιστα κατὰ τρόπον ἥμισυ τεχνικόν. Τὸ πάχος δηλαδὴ τῶν θεμελιῶν τοῦ ναοῦ εἶναι μεγαλύτερον τοῦ πάχους τῶν ὑπ' αὐτὰ παλαιότερων κτισμάτων καὶ τὰ κενὰ πληροῦνται ὑπὸ σκίρων καὶ χωμάτων

¹ Texier - Pullan, ἐνθ' ἄν. σ. 122 ἀριθ. 10.

² Ἡ τουρκικὴ λέξις orta (=μέσος) ἐσήμαινε καὶ τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων. Γενιτσαροὶ ὅμως τὴν ἐποχὴν τοῦ Texier δὲν ὑπῆρχον πλέον. Ὁ Σουλτάνος Μαχμούδ ὁ Β' (1808 - 1830) μετὰ τὴν σφαγὴν τῶν Γενιτσάρων τὴν 15 Ἰουνίου 1826 καθήρτισε νέα σώματα τακτικοῦ στρατοῦ εὐρωπαϊκῶς ἐκγυμναζόμενα, τὰ ὁποῖα ὠνομάσθησαν Ἐσοκενζί. Ὁ ὄρος ἐσήμαινε ἄλλοτε τοὺς ἐν ἐνεργείᾳ Γενιτσάρους, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀποστράτους. Βλ. Encyclop. d. Islam, λ. Janischaren, σ. 614. Πιθανῶς ὁ ὄρος Ἐσοκενζί ἢ Ἴσοκενζί ὑποκρύπτεται εἰς τὸ παρεφθαρμένον Ichkeni (Ἴτσκενί) τοῦ Texier. Ὁ δερβίσης ὁδηγὸς τοῦ Texier λοιπὸν ὠνόμασε, ὡς φαίνεται, τὸ βακούφικον χωρίον τοῦ Σεραϊλ - Τζαμί διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ εἰς τὸ χωρίον ἐστρατοπεδευμένου στρατιωτικοῦ σώματος.

(μάζα), ὡσεὶ ἄδαις κτίσται ἐπλήρωσαν χωμάτων κατηφορικὸν χώρον ἐρειπίων, ἰσοπεδώσαντες οὕτω τὸ ἔδαφος διὰ τὴν ἀνέγερσιν ἐπ' αὐτοῦ νέου κτίσματος. Τοῦτο φέρει αὐτομάτως εἰς τὸν νοῦν τὴν φράσιν τοῦ ἐγκωμίου διὰ τὴν Νέαν Μονήν, ὅτι ὁ Χοῦμνος τὸν χώρον τῶν ἀνακτόρων «*τοῖς φοιτηταῖς διακαθαίρειν ἐδίδου καὶ πρὸς οἰκοδομίαν εὐτρεπίζειν μοναστηρίου*». Οἱ ἄδαις οἰκοδομικῆς τέχνης καλόγεροι μαθηταὶ τοῦ Χοῦμνου θὰ ἠδύναντο ἀνευθύνως νὰ προβοῦν εἰς τοιοῦτου εἴδους προετοιμασίαν τοῦ ἔδαφους, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς πεπειραμένος ἀρχιτέκτων θὰ ἀπειτόμα.

Πάντα ταῦτα ἀποτελοῦν σοβαρὰς ἐνδείξεις, οὐχὶ ὅμως ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν, ὅτι ὁ σημερινὸς βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Προφήτου Ἑλίας εἶναι ἴσως τὸ καθολικὸν τῆς Νέας Μονῆς τοῦ Μακαρίου Χοῦμνου. Ἀφοῦ δὲ ἡ βιαστικὴ πρώτη τοποθέτησις τῆς Νέας Μονῆς εἰς τὸν κενὸν βυζαντινῶν μνημείων χώρον τῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων κατέπεσεν ἐπὶ τῶν αὐτουργῶν αὐτῆς, ἀποτελεῖ ποιὰν τινα παρηγορίαν, τὸ ὅτι ὑπάρχει σήμερον ἐν τῇ πόλει βυζαντινὸς ναὸς, συγκεντρῶνων ἀρκετὰς ἐνδείξεις, ὅτι αὐτὸς δύνатаι νὰ εἶναι τὸ καθολικὸν τῆς Νέας Μονῆς, καὶ τοῦτο παρέχει ἐλπίδα τινα, ὅτι μελλοντικὰ εὐρήματα θὰ παράσχουν τὴν τελικὴν ἀπόδειξιν περὶ αὐτοῦ.

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ